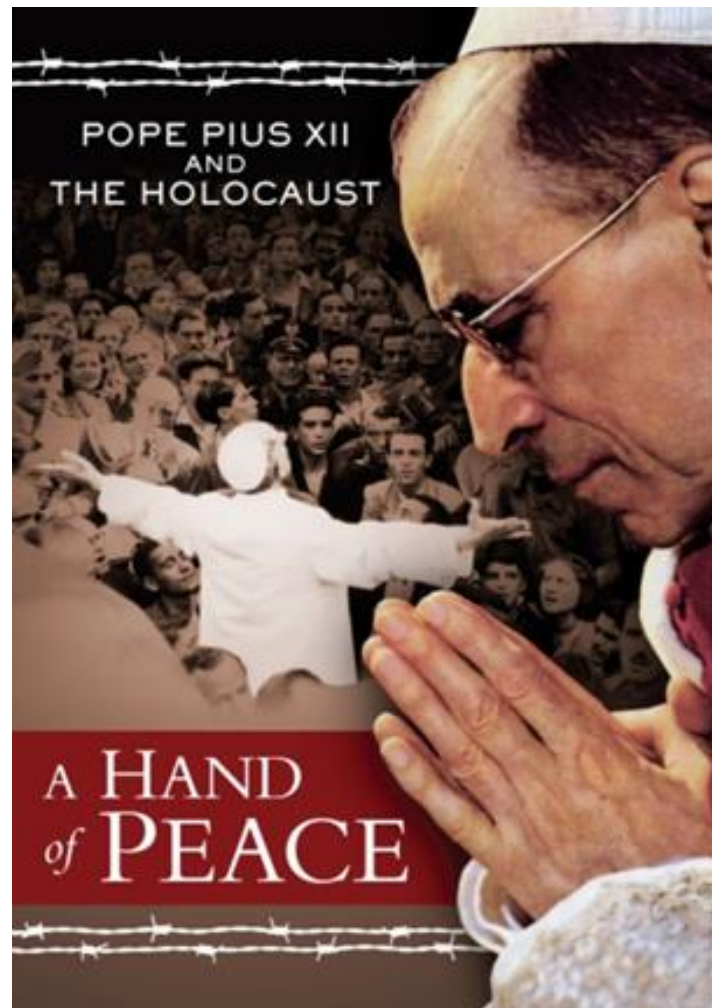

De populaire beeldvorming over paus Pius XII

Een onderzoek naar de manier waarop Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat en wat dit betekent voor de herinneringscultuur.

Naam: Timo Colbers

Studentnummer: S4228774

Begeleider: Marit Monteiro

Datum: 15 juni 2016

Masterscriptie
Actuele Geschiedenis
Radboud Universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
De betekenis van audiovisueel materiaal binnen de herinneringscultuur.....	8
- Het belang van het bekijken van het audiovisueel materiaal.....	9
- De overtuigingskracht van films en documentaires.....	10
- In overeenstemming met het persoonlijke beeld.....	12
De productiekant: Church Militant en Salt and Light.....	14
- De organisaties in het algemeen.....	14
- De programma's van Church Militant.....	17
- Het audiovisueel materiaal van Salt and Light.....	19
Het publiek en de betekenis van het audiovisueel materiaal.....	22
- Het bereik van de programma's.....	23
- De reacties van het publiek op de programma's van Church Militant.....	24
- De betekenis van het audiovisueel materiaal van Salt and Light.....	27
Het audiovisueel materiaal over paus Pius XII.....	28
- Het vermeende zwijgen van de oorlogspaus.....	29
- De redenen voor het zwijgen.....	31
- De geheime hulppogingen van paus Pius XII.....	33
Conclusie.....	36
Bibliografie.....	39

Inleiding

Er zijn binnen de katholieke kerk al langere tijd geluiden te horen om paus Pius XII (d. 1958) heilig te verklaren. Zo wordt sinds de jaren zestig van de vorige eeuw gesproken over zijn zaligverklaring, wat meestal dient als een eerste stap richting canonisatie. Dit zorgde toen al voor de nodige ophef aangezien enkele jaren eerder het controversiële toneelstuk *Der Stellvertreter* was opgevoerd. In dit toneelstuk werd door Rolf Hochhuth beweerd ‘dat paus Pius XII niets zou hebben gedaan om de Holocaust te veroordelen of het einde ervan te bespoedigen’.¹ Dit was het begin van een hevig debat en op het hoogtepunt hiervan besloot paus Paulus VI om het proces gericht op de zaligverklaring van paus Pius XII te openen. Het is dan ook niet verassend dat deze beslissing op veel kritiek kon rekenen, wat uiteindelijk als gevolg had dat de plannen omtrent zijn zaligverklaring voor enkele decennia naar de achtergrond verdwenen.

Aan het eind van de twintigste eeuw werd vervolgens weer gesproken over een mogelijke zaligverklaring van paus Pius XII. Ook de controverse rondom zijn vermeende zwijgen ten opzichte van de Holocaust kwam in deze periode weer naar voren.² Deze werd bovendien alleen nog maar heviger nadat paus Benedictus XVI op 19 december 2009 besloot om zijn voorganger eerbiedwaardig te verklaren; dit kan namelijk worden gezien als een laatste stap richting zaligverklaring. Het waren vooral Joodse kringen die kritiek hadden op dit besluit en uiteindelijk zorgde deze kritiek er voor, dat het proces met betrekking tot de zaligverklaring van paus Pius XII wederom tot stilstand kwam. De huidige paus Franciscus zou de laatste jaren echter serieus overwegen om dit proces weer voort te zetten, waarbij hij er zelfs aan denkt om zijn voorganger in een keer heilig te laten verklaren en de zaligverklaring over te slaan.³

Dat paus Pius XII nog niet heilig is verklaard komt dus vooral vanwege de controverse die in de jaren zestig was ontstaan over zijn rol ten opzichte van de Holocaust. Er staan in deze controverse, die alleen nog maar heviger zal worden mocht paus Franciscus er daadwerkelijk voor kiezen om paus Pius XII in een keer heilig te verklaren, twee punten centraal. In de eerste plaats is er sprake van de vraag of de paus wist van de Holocaust en wat hij al dan niet met die kennis heeft gedaan. Dit leidt vervolgens weer tot de vraag waarom Pius XII zo weinig heeft gedaan en welke redenen hij had om de gruweldaden van de nazi's niet in het openbaar te veroordelen. Het is met name dit laatste aspect wat een belangrijke rol speelt aangezien zijn voorstanders de paus aan de hand hiervan proberen te verdedigen en zijn tegenstanders daarentegen juist proberen aan te tonen, dat Pius XII onverschillig was ten opzichte van de Joden en niet begaan was met hun lot.

¹ Rolf Hochhuth, *Der Stellvertreter: ein christliches Trauerspiel* (Reinbek, 1963), 236; Dirk Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden* (Antwerpen, 2008), 19.

² Frank Coppa, *The life and pontificate of pope Pius XII: between history and controversy* (Washington, 2013), 173.

³ ‘Paus wil Pius XII in een keer heilig verklaren’, *Katholiek Nieuwsblad* (1 augustus 2013) <<http://www.katholieknieuwsblad.nl/nieuws/item/4313-paus-wil-pius-xii-in-een-keer-heilig-verklaren.html>> [geraadpleegd op 26-01-2016].

Deze voor- en tegenstanders van paus Pius XII bestaan uit wetenschappers die zich al dan niet kritisch uitlaten over zijn rol tijdens de Holocaust. Dit wordt door voorstanders immers aangegrepen om te laten zien waarom de mogelijke zalig- en heiligverklaring een goede zaak is, terwijl tegenstanders dit weer gebruiken in een poging de canonisatie tegen te gaan. Dergelijke wetenschappers zijn in dat opzicht dus niet zozeer voor- of tegenstanders van de persoon Eugenio Pacelli, de latere paus Pius XII, maar eerder van de initiatieven tot diens zalig- en heiligverklaring. Hierbij zijn het, zoals zojuist duidelijk is geworden, voornamelijk de redenen die de paus had om te zwijgen die een belangrijke rol spelen binnen het wetenschappelijke debat en veelal worden gebruikt om zijn positie ten opzichte van de Holocaust te rechtvaardigen of juist te veroordelen.

Het zwijgen van paus Pius XII komt volgens tegenstanders vooral voort uit het gegeven dat hij een antisemiet was. Zo beweert de Engelse journalist en historicus John Cornwell – de meest uitgesproken tegenstander – in zijn boek *Hitler's pope*, dat Pius XII heeft gezwegen over de Holocaust vanwege een angst en wantrouwen ten opzichte van de Joden.⁴ Ook volgens politicoloog Daniel Goldhagen, eveneens zeer hard in zijn oordeel, bestaat er geen twijfel over dat de paus een antisemiet was. Dit is in zijn ogen ook niet verassend aangezien de katholieke kerk een lange geschiedenis van antisemitisme heeft.⁵ Er kwam echter veel kritiek op het werk van Goldhagen aangezien hij in zijn analyse een moreel oordeel uitsprak door een revisie te eisen van het christelijk paradigma over het Jodendom; met name veel historici waren het hier niet mee eens omdat deze claim de grens van de geschiedschrijving ver overschreed.⁶ Door historicus Gerard Noel wordt desalniettemin erkend dat de katholieke kerk een lange geschiedenis van antisemitisme heeft gekend. Dit hoeft volgens hem echter niet meteen te betekenen dat is gezwegen over de Holocaust wegens antisemitische sentimenten bij paus Pius XII.⁷ Deze gedachte wordt gedeeld door de Nederlandse theoloog Hans Jansen. In zijn boek *De zwijgende paus?* is de voormalige priester namelijk van mening, dat paus Pius XII er helemaal niet van uit ging dat de Joden een verderfelijke invloed hadden op de christelijke samenleving. De bewering dat een publieke veroordeling van de Holocaust uitbleef vanwege antisemitische sentimenten is in zijn ogen dan ook niet juist, sterker nog Pius XII was volgens hem de eerste paus die onvoorwaardelijk protest heeft aangetekend tegen de Holocaust.⁸ Ook op Jansen kwam echter kritiek omdat hij reductionistisch te werk was gegaan, voortkomend uit zijn emotionele verdediging van de oorlogspaus, en duidelijk geen rekening had gehouden met het antisemitische milieu binnen het katholicisme.⁹

⁴ John Cornwell, *Hitler's pope: the secret history of Pius XII* (New York, 1999), 296.

⁵ Daniel Goldhagen, *Een morele afrekening: de rol van de katholieke kerk in de Holocaust en haar onvervulde plicht tot herstel* (Amsterdam, 2002), 54-55.

⁶ Theo Salemink, 'Debat over katholicisme en antisemitisme: historiografisch overzicht', *Trajecta* 15 (2006), 17-48, alhier 35-36.

⁷ Gerard Noel, *Pius XII: the hound of Hitler* (Londen, 2008), 198.

⁸ Hans Jansen, *De zwijgende paus?: protest van Pius XII en zijn medewerkers tegen de Jodenvervolgingen in Europa* (Kampen, 2000), 665.

⁹ Salemink, 'Debat over katholicisme en antisemitisme', 39-40.

Een andere verklaring die vaak door tegenstanders wordt gegeven is dat het zwijgen van paus Pius XII voortkwam uit een angst voor het communisme. De paus zou het nationaalsocialisme namelijk hebben gezien als de enige kracht die in staat was om de bolsjewistische dreiging tegen te houden. Hierbij zou een publiekelijke veroordeling van de Holocaust volgens Pius XII vrijwel zeker als gevolg hebben gehad dat deze kracht werd ondermijnd en niets meer een overwinning van het communisme in de weg stond. Er werd voor een eerste keer over deze verklaring gesproken door de Israëliische historicus Saul Friedländer. Uit de documenten die hij had onderzocht kreeg Friedländer namelijk de indruk dat er wel eens een verband kon bestaan tussen beiden, maar dat dit tegelijkertijd nog niet met zekerheid kon worden vastgesteld aangezien in de jaren zestig nog niet alle documenten openbaar waren gemaakt.¹⁰ Dit wordt vervolgens door andere historici overgenomen die het standpunt in latere periodes verder hebben uitgewerkt; onder meer Michael Phayer en David Kertzer zijn van mening dat het zwijgen van paus Pius XII voortkwam uit een diepe angst voor het communisme.¹¹

Deze verklaring wordt door Daniel Goldhagen verbonden met het antisemitisme van Pius XII, iets waarvan in zijn ogen duidelijk sprake was zoals eerder is geconstateerd. Volgens hem was de paus namelijk in de veronderstelling dat Joden de belangrijkste boodschappers en zelfs de scheppers van het bolsjewisme waren. Aangezien er niets was waarvoor Pius XII een grotere vrees had, is het naar de mening van Goldhagen dan ook niet onaannemelijk dat de houding van de paus ten opzichte van de Holocaust tot op zekere hoogte werd ingegeven door het feit, dat hij het Jodendom en het communisme met elkaar in verband zag staan.¹² In de ogen van Hans Jansen, zoals gebleken een groot voorstander van paus Pius XII, is dit echter zeker niet het geval. Zo heeft de paus volgens hem nooit gesproken over het Joodse bolsjewisme en wel om de reden dat hij er niet in geloofde. Er wordt door Jansen echter wel erkend dat er sprake was van een grote angst voor het communisme bij Pius XII, maar tegelijkertijd zegt hij dat de angst voor het nazisme nog groter was. De bewering dat het nationaalsocialisme werd gezien als bolwerk tegen het bolsjewisme is naar zijn mening dan ook niet juist.¹³ Volgens Dirk Verhofstadt daarentegen zag paus Pius XII juist het liberalisme als de grootste bedreiging voor de katholieke kerk. Het was in zijn ogen uiteindelijk deze angst voor het liberalisme, en in mindere mate ook het communisme, die er voor heeft gezorgd dat het Vaticaan koos voor de totalitaire systemen die bereid waren haar belangen te beschermen. In dit licht moet volgens Verhofstadt worden gezien waarom paus Pius XII heeft gezwegen over de Holocaust: de belangen van de katholieke kerk waren klaarblijkelijk veel belangrijker dan het leven van de miljoenen Joden in Europa.¹⁴

¹⁰ Saul Friedländer, *Pius XII en het Derde Rijk: documenten* (Amsterdam, 1965), 115-116.

¹¹ Michael Phayer, *The catholic church and the Holocaust* (Bloomington, 2000), 58-60; David Kertzer, *In Gods naam: de katholieke kerk en de Jodenvervolgingen* (Amsterdam, 2002), 21-22.

¹² Goldhagen, *Een morele afrekening*, 53.

¹³ Jansen, *De zwijgende paus?*, 678-679.

¹⁴ Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 416-418.

De voorstanders daarentegen verwijzen vooral naar het gegeven dat paus Pius XII heeft gezwegen om zijn neutraliteit te kunnen behouden en ervan overtuigd was dat een publieke veroordeling tot represailles zou leiden. De Amerikaanse historicus Frank Coppa is bijvoorbeeld van mening dat, hoewel Pius XII in zijn ogen niet heeft gezwegen over de Holocaust, de paus huiverig was voor het veroordelen van de Holocaust omdat hij bang was dat het doorbreken van zijn neutraliteit gevolgen zou hebben voor de katholieke kerk en tegelijkertijd de Joden niet zou helpen.¹⁵ Ook Gerard Noel en Hans Jansen gaan ervan uit dat paus Pius XII niets heeft gezegd omdat zwijgen in zijn ogen het beste was voor de slachtoffers en van mening was dat een publieke veroordeling waarschijnlijk nog gewelddadigere vervolgingen als gevolg zou hebben.¹⁶ De tegenstanders zijn het echter niet eens met dergelijke verklaringen voor het uitblijven van een publieke veroordeling. Zo stelt John Cornwell bijvoorbeeld dat deze verhalen vooral bedoeld zijn om de reputatie van paus Pius XII te herstellen.¹⁷ Door Daniel Goldhagen wordt daarentegen beweerd, dat geen enkel voorbeeld valt te noemen waaruit blijkt dat de tussenkomen van de katholieke kerk inderdaad tot de dood van meer Joden heeft geleid.¹⁸

Ook de Zwitserse historicus Philippe Chenaux, werkzaam op de Pauselijke Universiteit van Lateranen in Rome, is een voorstander van de canonisatie van paus Pius XII. Hij komt met een geheel andere verklaring waarom is gezwegen over de Holocaust. Volgens hem zocht de paus namelijk zijn toevlucht in de mystiek op het moment dat de eerste berichten hierover tot hem kwamen. Dit kwam doordat Eugenio Pacelli gefascineerd was geraakt door de verschijning van Maria in het Portugese dorp Fatima. De eerste keer dat dit gebeurde viel namelijk samen met zijn wijding tot bisschop en doordat hij ook nog eens zijn eerste mis had opgedragen in een Mariakerk, raakte Pius XII ervan overtuigd dat deze verschijning van Maria – ‘getroffen bij het vooruitzien van dit ontzaglijk ongeluk waarmee de rechtvaardigheid van God de wereld kastijdt – reeds bij voorbaat wees op gebed en boete als de weg der redding’. Om deze reden zou paus Pius XII volgens Chenaux de Holocaust niet hebben veroordeeld, maar hebben gekozen voor een mystieke toewijding aan Maria in de hoop dat op deze manier een einde kwam aan de vernietiging van de Joden.¹⁹

Er worden door voor- en tegenstanders van de canonisatie van paus Pius XII dus uiteenlopende verklaringen gegeven voor zijn zwijgen ten opzichte van de Holocaust. Hiernaast zijn er echter nog verscheidene historici die een minder uitgesproken mening hebben en uiteindelijk tot een combinatie van factoren komen. Zo komt de Amerikaanse historicus José Sanchez bijvoorbeeld tot de conclusie dat een vijftal zaken van invloed is geweest, waaronder de nog niet eerder genoemde verklaring dat Pius XII een gewetenscrisis bij de katholieken in Duitsland wou voorkomen. De paus was volgens hem namelijk ervan overtuigd dat een protest als gevolg zou hebben dat de Duitse

¹⁵ Coppa, *The life and pontificate of pope Pius XII*, 162-163.

¹⁶ Noel, *Pius XII: the hound of Hitler*, 200; Jansen, *De zwijgende paus?*, 668.

¹⁷ Cornwell, *Hitler's pope*, 287.

¹⁸ Goldhagen, *Een morele afrekening*, 57.

¹⁹ Philippe Chenaux, *Pie XII: diplomate et pasteur* (Parijs, 2003), 261; Jan Bank, *God in de oorlog: de rol van de kerk in Europa 1939-1945* (Amsterdam, 2015), 631-632.

katholieken hun geloof afzwoeren en kozen voor hun land.²⁰ Ook de Nederlandse historicus Jan Bank is van mening dat meerdere factoren een rol hebben gespeeld in het zwijgen van paus Pius XII. Volgens hem zou namelijk gezwegen zijn over de Holocaust vanwege twijfels aan de effectiviteit van een protest en een zekere voorliefde voor Duitsland, voortkomend uit de tijd van Eugenio Pacelli als nuntius in dat land. Ook was er naar de mening van Bank sprake van een vrees voor represailles, een argument dat al eerder voorbij is gekomen, en een zekere afstand met betrekking tot buitenstaanders van de kerk.²¹

In de controverse die is ontstaan na het toneelstuk *Der Stellvertreter* van Rolf Hochhuth, proberen wetenschappers de laatste jaren dus vooral aan te tonen waarom Pius XII zou hebben gezwegen over de Holocaust. Doordat het tegenwoordig duidelijk is wat er wel en niet door de paus is gezegd – datgene waar het debat in de jaren zestig grotendeels op was gericht – moet dit immers laten zien waarom de mogelijke zalig- en heiligverklaring is gerechtvaardigd, of juist alle proporties te buiten gaat. Er zijn de afgelopen jaren echter ook verschillende films en documentaires verschenen, veelal afkomstig van behoudende organisaties die hiermee als doel hebben om de canonisatie van Eugenio Pacelli te bevorderen. In de wetenschappelijke literatuur is tot dusver echter geen aandacht besteed aan dergelijke organisaties. Dit is opmerkelijk aangezien in de films en documentaires een geheel ander beeld wordt geschetst dan in het merendeel van de literatuur. Het is dan dus ook belangrijk om te kijken naar de punten waarop de organisaties interveniëren in het wetenschappelijk debat en wat voor gevolgen dit mogelijkwijs heeft voor de herinneringscultuur omtrent de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust.

Dit wordt in deze scriptie gedaan. Aan de hand van het boek *Visual methodologies*, geschreven door Gillian Rose, worden de films en documentaires onderzocht. Hierbij wordt de driedeling die ze hanteert voor onderzoek naar visueel materiaal overgenomen en toegepast op de populaire beeldvorming omtrent paus Pius XII. Zo wordt eerst aandacht besteed aan de productiekant, waarbij het onder meer zal gaan over de organisaties achter het audiovisueel materiaal en met welk doel dergelijk materiaal is gemaakt. Daarna staat het publiek en de invloed van deze films en documentaires op de herinneringscultuur centraal. Tenslotte wordt de inhoud onderzocht, wat gericht zal zijn op het beeld dat wordt geschetst over Pius XII en de Holocaust.²² Aangezien het tevens gaat om de wijze waarop de organisaties van invloed zijn op de herinnering aan een controversiële gebeurtenis, wordt van te voren echter gekeken naar welke aspecten er voor zorgen dat audiovisueel materiaal van invloed is op de herinneringscultuur.

²⁰ De andere verklaringen die door José Sanchez worden gegeven voor het zwijgen van paus Pius XII zijn: de vrees dat een protest er voor zou zorgen dat de katholieken in Duitsland werden vervolgd; zijn voorzichtigheid als gevolg van een langdurige training tot diplomaat; hij wou neutraal blijven met het oog op een eventuele vrede; het gegeven dat er door hem werd gezwegen om de zaken niet erger te maken voor de slachtoffers. José Sanchez, *Pius XII and the Holocaust: understanding the controversy* (Washington, 2002), 173-177.

²¹ Bank, *God in de oorlog*, 632.

²² Gillian Rose, *Visual methodologies: an introduction to researching with visual materials* (Londen, 2012), 19.

De betekenis van audiovisueel materiaal binnen de herinneringscultuur

Om te achterhalen of de populaire beeldvorming rondom paus Pius XII van invloed is op de herinnering omtrent zijn rol tijdens de Holocaust, dient allereerst aandacht te worden besteed aan de vraag waarom andere films en documentaires in het verleden de herinneringscultuur hebben beïnvloed. Door te kijken of bepaalde gemeenschappelijke kenmerken aanwezig zijn die hiervoor hebben gezorgd, moet namelijk duidelijk worden of dit eventueel ook geldt voor de programma's die in deze scriptie centraal staan. In dit hoofdstuk zal op basis hiervan worden gesteld dat een drietal aspecten in ieder geval noodzakelijk zijn. Zo moet het audiovisueel materiaal ten eerste worden bekeken. Als niemand een film of documentaire ziet kan deze immers ook geen invloed uitoefenen op de herinneringscultuur. Ook is het belangrijk dat de kijker ervan overtuigd raakt dat het audiovisueel materiaal betrekking heeft op de historische werkelijkheid. Dit tweede aspect is met name belangrijk op het moment dat iemand voor het eerst in aanraking komt met het onderwerp. Tenslotte moet de manier waarop een historische gebeurtenis wordt behandeld overeenkomen met de wijze waarop het publiek hierover denkt. Dit vergroot namelijk de kans dat kijkers zich laten beïnvloeden door datgene wat wordt beweerd in het audiovisueel materiaal.

Voordat deze aspecten uitgebreider aan bod zullen komen, moeten een tweetal zaken nog duidelijk worden gemaakt. In de eerste plaats is nog niet helder wat precies wordt verstaan onder populaire beeldvorming. Aangezien dit begrip een belangrijke rol speelt binnen het onderzoek, wat blijkt uit het gegeven dat de term tot dusver al meerdere keren naar voren is gekomen, dient dan ook te worden uitgelegd wat hiermee wordt bedoeld. In dit geval slaat populaire beeldvorming op het beeld over paus Pius XII binnen niet-wetenschappelijke kringen. Hierbij ligt de nadruk op het audiovisueel materiaal en de representatie van paus Pius XII met betrekking tot zijn rol tijdens de Holocaust die daar wordt gegeven. Er zijn echter meerdere films en documentaires die het zwijgen van paus Pius XII als onderwerp hebben en zodoende wordt het tweede punt aangestipt dat verduidelijkt dient te worden. In de inleiding is weliswaar al kort genoemd dat het gaat om organisaties die de canonisatie van Eugenio Pacelli willen bevorderen, maar welke hiervan precies centraal staan is nog niet bekend.

In deze scriptie zal worden gekeken naar twee organisaties die deze heiligverklaring willen bevorderen. Dit zijn het Amerikaanse online netwerk Church Militant en het Canadese televisienetwerk Salt and Light. Door hen wordt in verschillende programma's aandacht besteed aan paus Pius XII. Zo heeft laatstgenoemde een jaar geleden voor de *Christian Culture Series* een lezing uitgezonden van historicus Robert Ventresca over dit onderwerp. Ook heeft Salt and Light een documentaire uitgebracht onder de naam *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* (2008). Church Militant daarentegen spreekt onder meer in afleveringen van de programma's *Catholic Investigative Agency* en *The Vortex* over het vermeende zwijgen van paus Pius XII. Tenslotte stond recentelijk het praatprogramma *The Download* volledig in het teken van de controverse die in de jaren zestig was ontstaan over de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust.

Het belang van het bekijken van het audiovisueel materiaal

Voordat films en documentaires de herinnering omtrent een historische gebeurtenis kunnen beïnvloeden dient het audiovisueel materiaal bovenal te worden bekeken. Het beeld dat iemand heeft kan immers alleen veranderen als deze persoon in aanraking komt met datgene wat hierin wordt beweerd. Hierbij geldt dat hoe groter het publiek, hoe groter de kans dat hiervan sprake is. Een blockbuster als *Titanic* (1997), nog steeds een van de meest bezochte films aller tijden, zal namelijk eerder van invloed zijn op de herinneringscultuur dan een film die nauwelijks wordt bekeken, ook al staat deze nog zo dicht bij de historische werkelijkheid. Dit laat Steve Anderson – werkzaam op het gebied van media, technologie en geschiedenis – bijvoorbeeld zien met betrekking tot enkele prominente gebeurtenissen in de Amerikaanse geschiedenis. Hij maakt duidelijk dat momenten als de eerste maanlanding en de explosie van de Challenger door nog bijna iedereen in de Verenigde Staten worden herinnerd, zelfs door personen die op dat moment nog niet geboren waren, omdat het in de daaropvolgende jaren steeds op televisie kwam.²³ Doordat de gebeurtenissen telkens werden herhaald, betekent dit dat het audiovisueel materiaal bij iedere keer een groter publiek kreeg. Hieruit blijkt dus duidelijk het belang van een groot publiek met betrekking tot de beïnvloeding van de collectieve herinneringscultuur, in dit geval die van de Verenigde Staten, door audiovisueel materiaal.

Het audiovisueel materiaal hoeft echter niet per definitie een groot publiek te bereiken om van invloed te zijn op de herinneringscultuur. Dit is weliswaar noodzakelijk voor het beïnvloeden van het collectieve geheugen van een omvangrijke groep, maar het neemt niet weg dat audiovisueel materiaal ook zonder een groot publiek van invloed kan zijn op de herinneringscultuur. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de bijdrage van Motti Neiger, Eyal Zandberg en Oren Meyers in het boek *On media memory: collective memory in a new media age* over een drietal regionale radiostations in Israël.²⁴ Hoewel radiostations strikt genomen geen audiovisueel materiaal zijn, er bestaat daar niet zoiets als regionale televisie, laat deze tekst zien hoe regionale herinneringen tot stand komen.²⁵ Het is dan ook een goed voorbeeld van het gegeven dat geen groot publiek noodzakelijk is voor de beïnvloeding van de herinneringscultuur. Deze radiostations zullen immers weinig luisteraars hebben, zeker in verhouding met het nationale radiostation, doordat alleen mensen in de eigen regio luisteren. Desondanks weten ze te bewerkstelligen dat regionale herinneringen ontstaan. Hierbij moet wel worden gezegd dat deze herinneringen meestal niet tegenstrijdig zijn met de nationale herinneringscultuur maar er juist een aanvulling op vormen, wat – zoals in het vervolg van dit hoofdstuk nog zal blijken – zeer belangrijk is met betrekking tot de beïnvloeding van de herinneringscultuur door audiovisueel materiaal.²⁶

²³ Steve Anderson, *Technologies of history: visual media and the eccentricity of the past* (Hanover, NH, 2011), 52.

²⁴ Motti Neiger, Eyal Zandberg en Oren Meyers, 'Localizing collective memory: radio broadcasts and the construction of regional memory', in: Motti Neiger e.a. (red.), *On media memory: collective memory in a new media age* (New York, 2011), 156-173, alhier 161.

²⁵ Ibidem, 171.

²⁶ Ibidem, 170.

De globalisering en nieuwe vormen van media hebben er tegelijkertijd voor gezorgd dat het steeds gemakkelijker wordt om audiovisueel materiaal te verspreiden. Het is bijvoorbeeld voor iedereen met toegang tot het internet mogelijk om gebruik te maken van YouTube. Dat veel mensen dit ook inderdaad doen blijkt uit het gegeven dat de website claimt meer dan één miljard gebruikers te hebben, wat overeenkomt met een derde van de mensen die beschikking heeft over een internetverbinding.²⁷ Het is natuurlijk de vraag of dit aantal ook daadwerkelijk klopt, maar het laat in ieder geval de kracht zien van dergelijke websites. Ook social media als Facebook en Twitter zorgen er voor dat filmpjes binnen enkele seconden over de gehele wereld worden verspreid. Vanwege het mediale karakter van herinneringen, ze komen per definitie tot stand door uitwisseling met anderen, zijn dergelijke ontwikkelingen binnen de technieken voor informatie-uitwisseling zeer belangrijk.²⁸ Dit laat Anna Reading, wiens onderzoek zich richt op de invloed van digitale media, bijvoorbeeld zien bij de moord op een Iraanse vrouw tijdens een protest in de straten van Teheran enkele jaren geleden. Deze gebeurtenis werd namelijk gefilmd en ging via sociale media binnen een mum van tijd rond over de wereld.²⁹ Er zijn echter ook voorbeelden van audiovisueel materiaal te noemen waarbij dit niet zo is. Desondanks kunnen dergelijke filmpjes toch van invloed zijn op de herinneringen van een enkeling of kleine groep. Doordat de filmpjes op het internet staan is immers altijd de kans aanwezig dat tenminste één iemand ermee in aanraking komt.

De overtuigingskracht van films en documentaires

Het publiek moet tevens ervan overtuigd raken dat datgene wat ze zien daadwerkelijk in het verleden heeft plaatsgevonden. Er zijn immers genoeg films die een groot bereik hebben, maar tegelijkertijd geen invloed uitoefenen op de herinneringscultuur omdat iedereen weet dat de inhoud niet op waarheid berust. In elke historische film is, net als bij wetenschappelijke publicaties het geval is, echter sprake van een constructie van het verleden.³⁰ Zo worden historische personages vaak weggelaten uit een film om te zorgen dat de kijker begrijpt waar het over gaat. Ook wordt de verhaallijn meestal vereenvoudigd of worden juist andere verhaallijnen toegevoegd die de film een extra dimensie moeten geven.³¹ In de film *Schindler's List* (1993) zijn de makers van de lijst bijvoorbeeld samengevoegd tot één personage, namelijk Itzhak Stern, terwijl in werkelijkheid meerdere personen hiervoor verantwoordelijk waren.³² Zoals Robert Rosenstone, een leidend figuur

²⁷ YouTube, 'Statistieken' <<https://www.youtube.com/yt/press/nl/statistics.html>> [geraadpleegd op 10-03-16].

²⁸ Andrew Hoskins, 'The mediatisation of memory', in: Joanne Garde-Hansen, Andrew Hoskins en Anna Reading (red.), *Save as... digital memories* (Basingstoke, 2009), 27-43, alhier 27.

²⁹ Anna Reading, 'Memory and digital media: six dynamics of the global memory field', in: Motti Neiger e.a. (red.), *On media memory: collective memory in a new media age* (New York, 2011), 241-252, alhier 241.

³⁰ Robert Rosenstone, *Visions of the past: the challenge of film to our idea of history* (Cambridge, MA, 1995), 11.

³¹ Bruno de Wever en Roel vande Winkel, 'Sterke verhalen en foutieve uitvindingen: de historische speelfilm als geschiedenisfabriek', in: Daniel Biltreyst en Christel Stalpaert (red.), *Filmsporen: opstellen over film, verleden en geheugen* (Gent, 2007), 198-212, alhier 204.

³² Christoph Classen en Kirsten Wächter, 'Balanced truth: Steven Spielberg's "Schindler's List" among history, memory and popular culture', *History and Theory* 48 (2009), 77-102, alhier 97-98.

bij onderzoek naar de relatie tussen geschiedenis en visuele media, terecht beweert zijn er twee soorten constructies in historische films. Aan de ene kant heb je de constructies die overeenkomen met het historische discours, wat door hem ook wel ‘true invention’ wordt genoemd. Anderzijds zijn er de ‘false inventions’ en deze hebben betrekking op de constructies die het historische discours negeren.³³

Het is vooral belangrijk dat de kijker niet door mag hebben dat sprake is van dergelijke constructies. Het publiek moet immers in de veronderstelling zijn dat de film of documentaire betrekking heeft op de historische werkelijkheid. Er kan op verschillende manieren hiervoor worden gezorgd, afhankelijk van het soort audiovisueel materiaal. In historische films wordt deze indruk onder meer gewekt door te filmen op de oorspronkelijke locatie van de gebeurtenis. Dit is bijvoorbeeld gedaan bij de film *Pearl Harbor* (2001).³⁴ Omdat het doel was een film te maken die overeenkwam met de nationale herinnering is dit zeer belangrijk geweest. Ook was het van belang dat bij de productie veelvuldig werd gesproken met ooggetuigen om te laten zien hoe serieus het project werd aangepakt.³⁵ Hierdoor moest de film namelijk goedkeuring krijgen van veteranen die de aanval op Pearl Harbor hadden meegemaakt. Dat de film uiteindelijk hierin is geslaagd blijkt uit het gegeven, dat een overlevende zei dat hij een goed beeld kreeg van hoe de aanval er uit heeft gezien.³⁶

Ook over de film *Schindler's List* waren ooggetuigen het eens dat deze zeer dicht bij de historische realiteit stond. Waarom dit zo was probeert Christoph Classen te achterhalen in het artikel *Balanced truth: Steven Spielberg's "Schindler's List" among history, memory and popular culture*.³⁷ Volgens hem kwam deze impressie onder meer voort uit het gegeven dat er veel aan gelegen was om te filmen op authentieke locaties, net als bij de film *Pearl Harbor* zoals zojuist duidelijk is geworden. Alleen als dit echt niet mogelijk bleek te zijn, zoals in het geval van concentratiekamp Auschwitz, was hiervan geen sprake. Dergelijke locaties werden op een zo nauwkeurig mogelijke manier gereconstrueerd.³⁸ Een andere reden dat de film als historische werkelijkheid werd ervaren heeft volgens Classen te maken met de aankleding. Deze was gebaseerd op afbeeldingen uit de periode van de Holocaust. Dit had als gevolg dat sterke associaties werden opgeroepen waardoor de film eerder als waarheid kon worden gezien.³⁹ Dat de aankleding van een film in belangrijke mate bijdraagt in hoeverre de inhoud als de historische werkelijkheid wordt ervaren, blijkt ook uit de film *Zwartboek* (2006). Er kwam namelijk kritiek op deze film omdat de aankleding niet overeenkwam met hoe het er in het verleden uit heeft moeten zien. Zo was bijvoorbeeld een fiets in het straatbeeld zichtbaar, wat niet mogelijk was omdat alle rijwielen op dat moment in beslag waren genomen.⁴⁰

³³ Rosenstone, *Visions of the past*, 72.

³⁴ Geoffrey White, ‘Disney’s *Pearl Harbor*: national memory at the movies’, *The Public Historian* 24 (2002), 97-115, alhier 99.

³⁵ *Ibidem*, 103-104.

³⁶ *Ibidem*, 108.

³⁷ Classen en Wächter, ‘Balanced truth’, 80-81.

³⁸ *Ibidem*, 89.

³⁹ *Ibidem*, 90.

⁴⁰ Wever en vande Winkel, ‘Sterke verhalen en foutieve uitvindingen’, 200.

Hierboven is duidelijk geworden op welke verschillende manieren er in historische films voor wordt gezorgd, dat het publiek het gevoel krijgt dat men naar iets kijkt dat daadwerkelijk in het verleden heeft plaatsgevonden. Er zijn naast films vanzelfsprekend ook nog andere vormen van audiovisueel materiaal waarvoor dit geldt. Ook bijvoorbeeld voor documentaires aangezien deze bij uitstek pretenderen betrekking te hebben op de historische werkelijkheid. In documentaires wordt deze indruk voornamelijk gewekt door mensen aan het woord te laten die de gebeurtenis zelf hebben meegemaakt. Hierbij valt, zoals door Aleida Assmann – een autoriteit op het gebied van herinneringen – wordt gedaan, een onderscheid te maken tussen drie type getuigen. Allereerst heb je de historische getuigen, die een belangrijke gebeurtenis hebben meegemaakt en hun waarnemingen objectief zullen doorgeven aan de rest van de wereld. Hiernaast zijn er de religieuze getuigen en deze onderstrepen het slachtofferdenken door middel van een martelaarschap dat ze zelf niet hebben meegemaakt. Tenslotte heb je de moralistische getuigen en deze benadrukken vooral de morele betekenis van hun waarheidsmissie. Deze laatste personen zijn in de eerste plaats naast getuige ook slachtoffer, maar kunnen eveneens dader zijn wanneer kritisch met de eigen herinneringen wordt omgegaan.⁴¹

In een documentaire zijn het vaak getuigen die er voor moeten zorgen dat de kijker het gevoel krijgt dat datgene wat hij ziet betrekking heeft op de historische werkelijkheid. Door Michael Braun, die onderzoek doet naar de manier waarop literatuur en audiovisueel materiaal van invloed zijn geweest op de omgang met het verleden in Duitsland, wordt hiervoor het begrip ‘Autorschaft der Erinnerung’ gebruikt. Hiermee bedoelt Braun dat getuigen de functies van een auteur aannemen door te herinneren en met deze herinneringen zorgen voor geloofwaardigheid.⁴² Een methode die in documentaires veelvuldig wordt gebruikt is wat de ‘Rahmenerzählung’ wordt genoemd. Dit houdt in dat de historische gebeurtenis door iemand wordt verteld die er zelf bij is geweest en met eigen ogen heeft gezien wat precies is gebeurd.⁴³ Hierbij blijft het beeld vaak gericht op deze ooggetuige om duidelijk te maken dat het verhaal ook daadwerkelijk door hem wordt verteld.⁴⁴ Op deze manier wordt er in documentaires voor gezorgd dat kijkers in de veronderstelling komen dat de inhoud betrekking heeft op de historische werkelijkheid.

In overeenstemming met het persoonlijke beeld

Het derde en laatste aspect dat belangrijk is voor audiovisueel materiaal om van invloed te kunnen zijn op de herinneringscultuur is dat de inhoud moet aansluiten bij het beeld dat iemand heeft van een historische gebeurtenis. Het is namelijk belangrijk dat de manier waarop deze gebeurtenis in een film of documentaire wordt gerepresenteerd overeenkomt met de wijze waarop er door de kijkers over

⁴¹ Aleida Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik* (München, 2006), 85-92; Michael Braun, *Wem gehört die Geschichte?: Erinnerungskultur in Literatur und Film* (Sankt Augustin, 2010), 16.

⁴² Braun, *Wem gehört die Geschichte?*, 16.

⁴³ *Ibidem*, 49.

⁴⁴ Anderson, *Technologies of history*, 65.

wordt gedacht. Het audiovisueel materiaal kan immers alleen als de waarheid worden gezien als deze in overeenstemming is met het beeld dat iemand heeft over een gebeurtenis.⁴⁵ Aan de hand van enkele voorbeelden zal duidelijk worden gemaakt wat hiermee precies wordt bedoeld. In het geval van de film *Schindler's List* was hiervan alleen sprake in de westerse wereld. De film kwam hier overeen met het heersende beeld over de Holocaust. Daarbuiten ging er echter weinig aandacht naar uit omdat anders over deze gebeurtenis werd gedacht.⁴⁶ Hieruit blijkt dus hoe belangrijk het is dat een film of documentaire aansluit bij het heersende beeld over een historische gebeurtenis.

Dit wordt echter nog duidelijker door te kijken naar de film *Pearl Harbor*. Deze was van invloed op de herinneringscultuur omdat de film overeenkwam met de nationale herinnering binnen de Verenigde Staten; het sloot aan bij de manier waarop het verhaal de voorgaande decennia werd verteld.⁴⁷ Voor de Japanse inwoners van de Verenigde Staten gold dit echter niet omdat de aanval op Pearl Harbor door hen werd geassocieerd met raciale vijandigheid, uitsluiting en ontkenning van rechten. In de film waren dergelijke aspecten helemaal niet te zien, sterker nog er werd helemaal geen aandacht besteed aan deze groep.⁴⁸ De film heeft dan ook geen invloed gehad op de Japanse inwoners omdat de inhoud niet overeenkwam met datgene wat zij hadden ervaren. Hieruit blijkt wederom dat het audiovisueel materiaal alleen van invloed kan zijn op de herinnering aan een historische gebeurtenis als het aansluit bij het beeld dat iemand hierover heeft.

Er zijn dus een drietal aspecten belangrijk om audiovisueel materiaal van invloed te laten zijn op de herinnering aan een historische gebeurtenis. In de eerste plaats moet er bovenal naar de films en documentaires worden gekeken. Hierbij is een groot publiek weliswaar wenselijk met betrekking tot het beïnvloeden van het collectieve geheugen van een omvangrijke groep maar dit is niet per definitie noodzakelijk. De ontwikkelingen binnen de digitale media hebben immers in toenemende mate als gevolg dat ook de individuele herinneringen kunnen worden beïnvloed. Een tweede aspect is dat kijkers ervan overtuigd moeten raken dat een film of documentaire de historische werkelijkheid laat zien. Bij films wordt deze indruk onder meer gewekt door te filmen op de locatie van de gebeurtenis en zo historisch nauwkeurig mogelijk om te gaan met de aankleding. Bij documentaires daarentegen wordt hiervoor voornamelijk gebruik gemaakt van getuigen. Tenslotte is het belangrijk dat de representatie van een historische gebeurtenis in het audiovisueel materiaal aansluit bij het beeld dat iemand hiervan heeft. In het vervolg van deze scriptie zal worden onderzocht hoe deze drie aspecten zich verhouden met betrekking tot de programma's van Church Militant en Salt and Light. Eerst gaat het volgende hoofdstuk echter dieper in op de productiekant. Daar zal worden gekeken naar de organisaties in het algemeen en de programma's die ze hebben geproduceerd.

⁴⁵ Classen en Wächter, 'Balanced truth', 95.

⁴⁶ Ibidem, 100.

⁴⁷ White, 'Disney's *Pearl Harbor*', 101.

⁴⁸ Ibidem, 111-112.

De productiekant: Church Militant en Salt and Light

In haar boek *Visual methodologies* stelt Gillian Rose dat bij onderzoek naar visueel materiaal onder meer de productiekant moet worden onderzocht. De situatie waarin afbeeldingen zijn geproduceerd kan immers een fundamentele bijdrage leveren aan het effect dat illustraties hebben.⁴⁹ Dit geldt ook voor audiovisueel materiaal; het verschil met visueel materiaal is dat bij audiovisueel materiaal sprake is van combinatie tussen bewegend beeld en geluid, terwijl het visueel materiaal enkel betrekking heeft op – vaak stilstaand – beeld. Om deze reden worden de criteria die Rose hanteert voor onderzoek naar de productiekant toegepast op de verschillende programma's over paus Pius XII. Zo zal in dit hoofdstuk eerst worden gekeken naar de organisaties die verantwoordelijk zijn voor de productie ervan.⁵⁰ Hierbij wordt aandacht besteed aan zaken als de totstandkoming van de organisaties en de personen die er achter schuil gaan. Ook het doel waarmee Church Militant en Salt and Light dergelijk materiaal produceren zal bij dit onderdeel uitgebreid aan bod komen.⁵¹ Vervolgens komen in dit hoofdstuk de programma's centraal te staan. Dit zal gericht zijn op het soort audiovisueel materiaal en de manier waarop kijkers ervan overtuigd moeten raken dat de inhoud betrekking heeft op de historische werkelijkheid.⁵²

De organisaties in het algemeen

Het Amerikaanse online netwerk Church Militant heeft, zo staat op hun eigen website, als doel om het geloof van Jezus Christus te verspreiden door gebruik te maken van het internet en andere vormen van digitale media. Vervolgens moet dit er voor zorgen dat niet-gelovigen tot het katholicisme worden bekeerd en dat het geloof van katholieken wordt versterkt.⁵³ De Amerikaanse journalist Michael Voris, uitvoerend producent en presentator van meerdere programma's, is de centrale figuur bij de organisatie.⁵⁴ Hij staat bekend als een omstreden persoon vanwege enkele controversiële uitspraken. Over de opwarming van de aarde heeft hij bijvoorbeeld gezegd dat het een voortvloeisel is van de eugenetica van het naziregime.⁵⁵ Dergelijke uitspraken hebben er voor gezorgd dat Voris ook binnen de katholieke kerk als zeer controversieel wordt gezien. Zo werden om deze reden twee lezingen van hem afgelast in het bisdom van Scranton. Ook waren de organisatoren van de Wereldjongerendagen in Madrid van mening dat het noodzakelijk was om zich te distantiëren van zijn aanwezigheid.⁵⁶

⁴⁹ Rose, *Visual methodologies*, 19-20.

⁵⁰ Ibidem, 26.

⁵¹ Ibidem, 21.

⁵² Ibidem, 23.

⁵³ Church Militant, 'Mission' <<http://www.churchmilitant.com/mission>> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁵⁴ Church Militant, 'Michael Voris, S.T.B.' <<http://www.churchmilitant.com/news/author/michael-voris-s.t.b>> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁵⁵ Church Militant, 'CIA: global warming unmasked' (23 juni 2015) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/global-warming-unmasked>> [geraadpleegd op 28-03-16].

⁵⁶ Kevin Jones, 'World Youth Day organizers say Michael Voris catechesis not approved', *Catholic News Agency* (26 juli 2011) <<http://www.catholicnewsagency.com/news/world-youth-day-organizers-say-michael-voris-catechesis-not-approved/>> [geraadpleegd op 28-03-16].

De oorsprong van Church Militant ligt in St. Michael's Media. Deze organisatie was door Voris opgericht als reactie op het verschijnen van de film *The Da Vinci Code* (2006), waarin volgens hem verschillende leugens aangaande het katholieke geloof werden verspreid.⁵⁷ Na enkele jaren ging de organisatie een samenwerking aan met Real Catholic TV, waarvan zakenman Marc Brammer de eigenaar was. Aan het eind van 2011 verbood de aartsbisschop van Detroit de organisatie om nog langer het woord 'katholiek' te gebruiken in hun naam.⁵⁸ Als gevolg hiervan werd de naam veranderd in Church Militant.⁵⁹ Dit, zo legt Voris uit in een aflevering van *The Vortex*, is een verwijzing naar een toespraak van Benedictus XVI op 21 mei 2012. Tijdens deze toespraak sprak de paus over de uitdrukking *ecclesia militans*, vertaald naar het Engels *church militant*, een term die tegenwoordig uit de mode is geraakt maar in zijn ogen nog steeds een belangrijke rol had vanwege het vele geweld op aarde.⁶⁰ Deze toespraak werd door Church Militant verbonden met een spirituele strijd tegen ongelovigheid die de kerk aan het verliezen was. Volgens hen waren de katholieken het leger dat moest vechten in deze strijd. Bij het online netwerk, zo laat Voris aan het eind van de aflevering weten, waren de presentatoren in ieder geval bereid om te strijden voor het ware geloof. Om deze reden heeft de organisatie besloten om zijn naam te veranderen in Church Militant.⁶¹

Het Canadese televisienetwerk Salt and Light is opgericht door Gaetano Gagliano. Op 86-jarige leeftijd kreeg de van origine Italiaan, nadat hij eerder bijna zijn hele leven had gewijd aan het door hem opgerichte communicatiebedrijf St. Joseph Communications, het idee om met behulp van de moderne media het katholieke geloof te gaan verspreiden naar mensen over de gehele wereld. Hier is in 2002 uiteindelijk de organisatie Salt and Light uit voortgekomen. Na de Wereldjongerendagen in Toronto werd het startschot gegeven voor de eerste katholieke televisiezender in Canada.⁶² De naam verwijst naar de bijbelpassage die door paus Johannes Paulus II werd verbonden aan deze dagen: 'jullie zijn het zout van de aarde; jullie zijn het licht van de wereld'. Deze passage verwijst naar de bergrede die Jezus Christus heeft gegeven volgens het evangelie van Mattëus. Tijdens deze onderwijzing werd door hem gezegd: 'Jullie zijn het zout van de aarde. Maar als het zout zijn smaak verliest, hoe kan het dan weer zout gemaakt worden? Het dient nergens meer voor, het wordt

⁵⁷ St. Michael's Media, 'The history of Saint Michael's Media' <<http://www.theonetruefaith.tv/index.php?nav=01&content=65>> [geraadpleegd op 24-03-16].

⁵⁸ Archdiocese of Detroit, 'Regarding Real Catholic TV and its name' (15 december 2011) <<http://www.aod.org/our-archdiocese/newsroom/statements/2011/december/regarding-rctv-and-its-name/>> [geraadpleegd op 24-03-16].

⁵⁹ 'Real Catholic TV service removes 'Catholic' from new name', *Catholic News Agency* (17 juni 2012) <<http://www.catholicnewsagency.com/news/real-catholic-tv-service-removes-catholic-from-new-name/>> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁶⁰ The Holy See, 'Words of His Holiness Benedict XVI at the luncheon with the cardinals' (21 mei 2012) <https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2012/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20120521_pranzo-cardinali.html> [geraadpleegd op 28-03-16].

⁶¹ Church Militant, 'The Vortex: new beginnings 06-12' (11 juni 2012) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/new-beginnings-06-12>> [geraadpleegd op 24-03-16].

⁶² Salt and Light, 'Gaetano Gagliano: founder of Salt + Light' <<http://saltandlighttv.org/gagliano/>> [geraadpleegd op 25-03-16].

weggegooid en vertrap'. Waarna hij even later verder ging met: 'Jullie zijn het licht in de wereld. Een stad die boven op een berg ligt, kan niet verborgen blijven. Men steekt ook geen lamp aan om hem vervolgens onder een korenmaat weg te zetten, nee, men zet hem op een standaard, zodat hij licht geeft voor ieder die in huis is. Zo moet jullie licht schijnen voor de mensen, opdat ze jullie goede daden zien en eer bewijzen aan jullie Vader in de hemel'.⁶³

Ook Salt and Light, zo valt op hun website te lezen, streeft er naar om Jezus Christus en de vreugde van het evangelie te verspreiden door verhalen te vertellen die zorgen dat personen dichter bij het katholieke geloof komen te staan. Hierbij zit het verschil tussen beide organisaties in het gegeven dat Church Militant dit enkel probeert te doen door middel van digitale media, terwijl Salt and Light ook gebruik maakt van meer traditionele vormen van media. Zo staat de organisatie in de eerste plaats bekend vanwege een eigen televisiezender waarop verschillende programma's aangaande het katholieke geloof te zien zijn, verslag wordt gedaan van belangrijke kerkelijke gebeurtenissen en verschillende door hen zelf geproduceerde series en documentaires worden uitgezonden. Ook heeft Salt and Light een eigen radioprogramma waarin elke week één uur lang wordt gesproken over zaken die betrekking hebben op het geloof. Tenslotte heeft de organisatie nog een magazine en wordt door hun gebruik gemaakt van sociale media als Facebook en Twitter.⁶⁴ Hiernaast is de organisatie ook een stuk internationaler georiënteerd. Zo zijn er Franstalige programma's, wat natuurlijk niet zo vreemd is aangezien een groot gedeelte van Canada deze taal spreekt. Om diezelfde reden maken echter ook Italiaanse en zelfs Chinese programma's onderdeel uit van het aanbod van Salt and Light.⁶⁵

Hoewel Church Militant en Salt and Light eenzelfde doel voor ogen hebben, namelijk de verspreiding van het katholieke geloof, zijn dus duidelijk verschillen aanwezig met betrekking tot de manier waarop de organisaties hun doelstelling trachten te verwezenlijken. Hierboven is immers duidelijk geworden dat Church Militant dit enkel probeert te doen met behulp van digitale media – vandaar dat het een online netwerk betreft – terwijl door Salt and Light gebruik wordt gemaakt van meerdere mediavormen, waaronder de traditionele varianten als televisie en radio. Ook heeft het televisienetwerk duidelijk meer potentie om een brede verspreiding van de programma's te realiseren, zoals beide organisaties voor ogen hebben.⁶⁶ In tegenstelling tot bij Church Militant maken naast Engelse programma's namelijk ook verschillende anderstalige programma's onderdeel uit van het aanbod van Salt and Light. Met betrekking tot de ontstaansgeschiedenis zijn daarentegen duidelijk meer overeenkomsten te zien tussen Church Militant en Salt and Light. Zo kennen beide organisaties hun oorsprong in de eenentwintigste eeuw en stond in beide gevallen één persoon, de een weliswaar controversiëler dan de ander, aan de basis van de oprichting.

⁶³ Nederlands Bijbelgenootschap, *NBV Studiebijbel: de nieuwe Bijbelvertaling met uitleg, achtergronden en illustraties* (Heerenveen, 2008), 1771.

⁶⁴ Salt and Light, 'About S + L' <<http://saltandlighttv.org/about/>> [geraadpleegd op 25-03-16].

⁶⁵ Salt and Light, 'Our team' <<http://saltandlighttv.org/about/team.php>> [geraadpleegd op 25-03-16].

⁶⁶ Church Militant, 'Mission' <<http://www.churchmilitant.com/mission>> [geraadpleegd op 23-03-16]; Salt and Light, 'About S + L' <<http://saltandlighttv.org/about/>> [geraadpleegd op 25-03-16].

De programma's van Church Militant

Door Church Militant wordt in een drietal programma's aandacht besteed aan de kwestie rond paus Pius XII en de Holocaust. Zo komt dit onderwerp allereerst in een aflevering van het dagelijks programma *The Vortex* aan bod. Ook bij het onderzoeksprogramma *Catholic Investigative Agency* staat een uitzending volledig in het teken van de controverse rondom het zwijgen van paus Pius XII. Tenslotte heeft de organisatie recentelijk nog een aflevering van het praatprogramma *The Download* uitgezonden die volledig in het teken stond van wat door hen de 'Pius XII lie' wordt genoemd: de mythe dat de paus helemaal niets heeft gedaan tegen de Holocaust.⁶⁷

In het programma *The Vortex* – waarvan meerdere afleveringen per week verschijnen en een uitzending meestal niet langer dan tien minuten duurt – wordt volgens de website van Church Militant gesproken over de waarheid binnen de katholieke kerk, terwijl leugens en onwaarheden aangaande het geloof worden ontmaskerd. Er zijn verschillende onderwerpen die aan bod komen tijdens het programma, waarvan de eerste aflevering in 2008 werd uitgezonden en sindsdien honderden uitzendingen zijn verschenen. Zo wordt bijvoorbeeld gesproken over kerkelijke aangelegenheden als het Tweede Vaticaans Concilie, maar komen ook zaken als anticonceptie en president Barack Obama aan bod.⁶⁸ Met betrekking tot de aflevering waarin de rol van paus Pius XII tijdens de Tweede Wereldoorlog centraal staat worden de kijkers door Michael Voris vanuit het Vaticaan toegesproken. Deze aflevering, die dateert van 26 augustus 2011 en ongeveer vijf minuten duurt, dient vooral als aankondiging dat voor het programma *Catholic Investigative Agency* onderzoek is gedaan naar de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. Aan het eind van de aflevering laat Voris namelijk weten dat Church Militant zich heeft verdiept in het beladen onderwerp en worden kijkers door hem aangespoord om ook naar het andere programma te kijken.⁶⁹

Het onderzoeksprogramma *Catholic Investigative Agency*, zo valt op de website van Church Militant te lezen, heeft als doel om door middel van onderzoek duidelijkheid te verschaffen over de grootste onduidelijkheden die de wereld en kerk teisteren. Dit komt neer op diverse soorten onderwerpen in zowel het heden als het verleden – onder meer naar het Amerikaanse buitenlandbeleid, de opwarming van de aarde en de kruistochten is uitgebreid onderzoek gedaan.⁷⁰ De aflevering waarin de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust aan bod komt dateert wederom van 26 augustus 2011 en duurt in totaal iets minder dan vijftwintig minuten. Tijdens de uitzending spreekt Voris de kijkers toe in een digitaal geconstrueerde omgeving. Hierbij zijn op verschillende momenten in de aflevering

⁶⁷ Peter O'Dwyer, 'The Download: the Pius XII lie', *Church Militant* (8 februari 2016) <http://www.churchmilitant.com/news/article/the-download-the-pius-xii-lie#disqus_thread> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁶⁸ Church Militant, 'The Vortex' <<http://www.churchmilitant.com/video/archive/the-vortex>> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁶⁹ Church Militant, 'The Vortex: Pius XII and the Jews 08-26' (25 augustus 2011) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/pius-xii-the-jews-08-26>> [geraadpleegd 29-03-16].

⁷⁰ Church Militant, 'FBI: Faith-Based Investigations' <http://www.churchmilitant.com/video/series/faith-based-investigations/section?video_section=fbfaith-based-investigations> [geraadpleegd op 23-03-16].

afbeeldingen of teksten te zien die het verhaal moeten verduidelijken en legitimeren.⁷¹ Dit sluit aan bij datgene wat in het vorige hoofdstuk is geconstateerd, namelijk dat het belangrijk is om te zorgen dat kijkers ervan overtuigd raken dat datgene wat in het audiovisueel materiaal wordt beweerd betrekking heeft op de historische werkelijkheid.

Om deze reden is het ook van belang dat Church Militant een document met bronverwijzingen heeft toegevoegd aan de aflevering van *Catholic Investigative Agency*. Hierin staan meerdere auteurs die onderzoek hebben gedaan naar het zwijgen van paus Pius XII tijdens de Holocaust. De Amerikaanse non en schrijfster Margherita Marchione wordt opgevoerd als meest gezaghebbende bron. In totaal zijn dertien boeken van haar te vinden op de lijst. Hierbij staat vermeld dat haar werk zeer waardevol is voor iedereen die onderzoek doet naar dit onderwerp. Dit komt natuurlijk omdat zij een groot voorstander is van paus Pius XII en van mening is dat hij wel degelijk heeft opgetreden tegen de Holocaust.⁷² Om deze reden staat tevens het boek *The myth of Hitler's pope* van David Dalin in de bronvermelding. Ook hij weerlegt namelijk dat Pius XII zou hebben gesympathiseerd met de nazi's en stelt dat de paus alles heeft gedaan om het antisemitisme in te perken.⁷³ Er staan op deze lijst ook auteurs die een andere mening zijn toegedaan. Zo staat het toneelstuk *Der Stellvertreter* van de Duitse auteur Rolf Hochhuth, die daarmee de discussie rondom paus Pius XII aanzwengelde, in de bronvermelding als geraadpleegde bron. Tevens is het boek *Hitler's pope* van John Cornwell terug te vinden in de lijst. Bij beiden staat echter dat ze paus Pius XII er ten onrechte van hebben beschuldigd dat hij heeft gezwegen over de Holocaust.⁷⁴

Het praatprogramma *The Download* staat andermaal onder leiding van Michael Voris. Samen met vier medepresentatoren – Bradley Eli, Matthew Pearson, Simon Rafe en Christine Niles – bespreekt hij in het programma uiteenlopende zaken die betrekking hebben op het katholieke geloof. Zo wordt in de ene aflevering gesproken over zaken als abortus en anticonceptie, en gaat het in een andere uitzending weer over de katholieke pers en het godsdienstonderwijs.⁷⁵ De aflevering over de kwestie rond het zwijgen van paus Pius XII tijdens de Holocaust dateert van 8 februari 2016 en staat bekend onder de naam 'Hitler's nope: the Pius XII lie'. Deze uitzending duurt ongeveer twintig minuten en vindt plaats in een van de televisiestudio's van Church Militant. De vijf presentatoren bespreken aan een groot vierkant desk om de beurt verschillende aspecten van de controverse. Hierbij

⁷¹ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 23-03-16].

⁷² Margherita Marchione, *Did pope Pius XII help the Jews?* (Mahwah, 2007), 7; Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 20-21.

⁷³ David Dalin, *The myth of Hitler's pope: pope Pius XII and his secret war against Nazi Germany* (Washington, 2005), 15; Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 21.

⁷⁴ Church Militant, 'CIA: bibliography Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.tv/cia/08PiusXII/links.php>> [geraadpleegd op 09-02-2016].

⁷⁵ Church Militant, 'The Download: tradition under fire' (29 januari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/watch-the-full-showthe-download-tradition-under-fire>> [geraadpleegd op 03-06-16]; Church Militant, 'The Download: abortion and contraception' (22 januari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/watch-the-full-showthe-download-abortion-and-contraception>> [geraadpleegd op 03-06-16].

heeft Voris de leiding en haakt hij telkens in op datgene wat door zijn mederepresentatoren wordt verteld. Om het publiek duidelijk te maken dat datgene wat de presentatoren beweren betrekking heeft op de historische werkelijkheid, wordt in de aflevering meerdere malen verwezen naar de Israëliische theoloog Pinchas Lapide. Op basis van zijn gegevens legitimeert Church Militant bijvoorbeeld het aantal Joden dat met behulp van paus Pius XII wist te ontsnappen aan een zekere dood in de concentratiekampen.⁷⁶ In het programma *The Download* is dit derhalve de manier om te zorgen voor geloofwaardigheid zodat kijkers in de veronderstelling komen dat de inhoud betrekking heeft op de historische werkelijkheid.

De programma's waarin door Church Militant wordt ingegaan op de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust zijn dus zeer verschillend. Zo wordt enerzijds gesproken over dit onderwerp in het onderzoeksprogramma *Catholic Investigative Agency* en aan de andere kant is er een praatprogramma genaamd *The Download* waarin deze controversie centraal staat. Hiernaast besteedt de organisatie ook nog in een aflevering van het dagelijks programma *The Vortex* aandacht aan het vermeende zwijgen van paus Pius XII. De manier waarop Church Militant in zijn programma's er voor wilt zorgen dat kijkers ervan overtuigd raken dat de inhoud betrekking heeft op de historische werkelijkheid tonen daarentegen duidelijk meer overeenkomsten. Het zijn namelijk vooral verwijzingen naar auteurs met een positief standpunt ten opzichte van paus Pius XII die er voor moeten zorgen dat deze indruk wordt gewekt. In zowel de aflevering van *Catholic Investigative Agency* als *The Download* wordt dergelijke literatuur immers om deze reden aangehaald.

Het audiovisueel materiaal van Salt and Light

Er zijn twee programma's waarin door Salt and Light aandacht wordt besteed aan het zwijgen van paus Pius XII. Zo heeft de organisatie ongeveer een jaar geleden een lezing uitgezonden van de Amerikaanse historicus Robert Ventresca over de mogelijke heiligverklaring van Eugenio Pacelli. Hierbij werd vanzelfsprekend ook aandacht besteed aan de controversie die in de jaren zestig was ontstaan over de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. Hiernaast heeft Salt and Light een documentaire uitgebracht genaamd *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust*.

De lezing van Ventresca, hoogleraar geschiedenis aan de Western University of Ontario, dateert van 15 maart 2015 en omvat de derde aflevering van het tweede seizoen van de *Christian Culture Series*.⁷⁷ Het doel van dit programma is, zo valt op de website van Salt and Light te achterhalen, om de christelijke cultuur te bevorderen met openheid en ontvankelijkheid die zowel aansluit bij traditie als de actualiteit. Dit probeert de organisatie samen met de Assumption University, die dergelijke lezingen al sinds 1934 organiseren maar deze pas sinds enkele jaren met behulp van Salt

⁷⁶ Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

⁷⁷ Salt and Light, 'Christian Culture Series season 2: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (7 februari 2015) <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/robert-ventresca.php>> [geraadpleegd op 25-03-16].

and Light op televisie uitzenden, te bewerkstelligen door sprekers vanuit verschillende disciplines aan het woord te laten.⁷⁸ In werkelijkheid komt dit in bijna alle gevallen neer op personen met een katholieke achtergrond of die werkzaam zijn op het gebied van de kerk. De afgelopen twee seizoen hebben onder meer personen als Helen Prejean – een katholieke zuster maar vooral bekend vanwege haar felle tegenstand ten opzichte van de doodstraf – en journalist John Thavis, wiens werk zich de afgelopen dertig jaar heeft gericht op het uitbrengen van verslag over het Vaticaan, lezingen gehouden voor de *Christian Culture Series*.⁷⁹

Tijdens zijn lezing, die plaatsvond in een kerk gelegen in de plaats Windsor, werd Ventresca aangekondigd als een expert op het gebied van paus Pius XII. Om deze uitspraak kracht bij te zetten verwees priester Thomas Rosica, een van de directeurs van Salt and Light, naar het boek *Soldier of Christ: the life of pope Pius XII*.⁸⁰ Dit sluit aan bij datgene wat in het eerste hoofdstuk duidelijk is geworden. Op deze manier wordt er namelijk voor gezorgd, mochten personen hier eventueel aan twijfelen, dat het publiek het gevoel krijgt dat de spreker weet waar hij het over heeft. Vervolgens moet dit bewerkstelligen dat kijkers ervan overtuigd raken dat de lezing betrekking heeft op de historische werkelijkheid. In zijn boek stelt Ventresca dat naar het gehele leven van paus Pius XII moeten worden gekeken en niet alleen aandacht dient te worden besteed aan de oorlogsjaren, zoals het geval is in de meeste literatuur over dit onderwerp.⁸¹ Uiteindelijk komt hij vanwege deze reden tot de conclusie dat het pontificaat van Pius XII werd gekenmerkt door de Koude Oorlog en de wijze waarop de paus bijdroeg aan de wederopbouw van Europa.⁸² Doordat Ventresca een positief oordeel velt over paus Pius XII en van mening is dat zijn pontificaat door veel meer werd gekarakteriseerd dan de Tweede Wereldoorlog, is ook meteen duidelijk waarom Salt and Light hem en niet een andere historicus met kennis van dit onderwerp heeft uitgenodigd om een lezing te verzorgen.

De documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* duurt iets minder dan één uur, is voor twintig Canadese dollar beschikbaar op dvd en valt zowel in een Engelse als Franstalige versie te bekijken.⁸³ In de documentaire, die dateert van 2008, komen meerdere personen aan het woord die onderzoek hebben gedaan naar paus Pius XII. Dit zijn, kijkend naar de driedeling van Aleida Assmann, religieuze getuigen omdat de personen een slachtofferdenken onderstrepen door

⁷⁸ Salt and Light, 'Christian Culture Series season 1' <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/season1/>> [geraadpleegd op 03-06-16].

⁷⁹ Salt and Light, 'Christian Culture Series season 2: sr. Helen Prejean' (16 april 2016) <<http://www.saltandlighttv.org/christiancultureseries/?f=sr-helen>> [geraadpleegd op 03-06-16]; Salt and Light, 'Christian Culture Series season 1: John Tavis' (15 februari 2014) <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/season1/john-thavis.php>> [geraadpleegd op 03-06-16].

⁸⁰ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 22-04-16].

⁸¹ Robert Ventresca, *Soldier of Christ: the life of pope Pius XII* (Londen, 2013), 6.

⁸² Ibidem, 270.

⁸³ Salt and Light, 'Store: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <http://saltandlighttv.org/store/index.php?route=product/product&product_id=131> [geraadpleegd op 25-03-16].

middel van een martelaarschap dat ze zelf niet hebben meegemaakt.⁸⁴ Hoewel het merendeel van de getuigen is geboren voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog, stonden deze personen immers niet dicht genoeg bij de gebeurtenissen of waren ze destijds simpelweg niet oud genoeg om de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust te kunnen begrijpen. In totaal worden tijdens deze documentaire tien personen geïnterviewd. Onder meer de Engelse historicus Martin Gilbert, auteur van verschillende boeken over de Holocaust, komt aan het woord.⁸⁵ De reden dat Salt and Light hem heeft gevraagd om deel te nemen aan de documentaire is naar alle waarschijnlijkheid dat Gilbert, althans zo beweert Hans Jansen, nooit kritiek heeft geleverd op paus Pius XII en van mening is dat er allesbehalve is gezwegen door het Vaticaan over de Holocaust.⁸⁶

Een tweede persoon die aan het woord komt tijdens de documentaire is Peter Gumpel. Doordat hij monitor is in het proces voor canonisatie heeft Gumpel een duidelijke mening omtrent de mogelijke heiligverklaring van paus Pius XII. De jezuïet vindt namelijk dat de paus het verdient om heilig te worden verklaard omdat niemand meer dan hij de Joden heeft geholpen. Dit deed Pius XII volgens Gumpel niet door de Holocaust in het openbaar te veroordelen, maar door vele Joden te verbergen voor de nazi's.⁸⁷ Andere personen die worden geïnterviewd zijn Margaretha Marchione en Robert Ventresca – beiden al een keer voorbijgekomen tijdens dit hoofdstuk – en de Amerikaanse jurist en historicus Ronald Rychlak, auteur van het boek *Hitler, the war, and the pope*. Ook deze personen staan positief tegenover de canonisatie van paus Pius XII.⁸⁸ Ditzelfde geldt voor rabbi Joseph Ehrenkranz, oprichter van het Center for Christian-Jewish Understanding in Fairfield, althans zo blijkt uit datgene wat hij beweert tijdens de documentaire. Hieruit blijkt dus duidelijk dat Salt and Light probeert van invloed te zijn op de canonisatie van Eugenio Pacelli. Door te laten zien dat personen vanuit verschillende disciplines en achtergronden op deze manier denken over de mogelijke heiligverklaring van paus Pius XII, moeten kijkers immers ook het gevoel krijgen dat deze canonisatie meer dan terecht zou zijn.⁸⁹

Ook de twee programma's waarin Salt and Light aandacht besteedt aan de kwestie omtrent paus Pius XII en de Holocaust zijn dus heel verschillend. Zo is er aan de ene kant sprake van een lezing van een historicus over dit onderwerp, uitgezonden in het teken van de *Christian Culture Series*. Anderzijds heeft de organisatie enkele jaren geleden zelf een documentaire geproduceerd die bekend staat onder de naam *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust*. Met betrekking tot de manier waarop kijkers ervan overtuigd moeten raken dat de inhoud van de programma's betrekking

⁸⁴ Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit*, 85-92; Braun, *Wem gehört die Geschichte?*, 16.

⁸⁵ Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

⁸⁶ Martin Gilbert, *Never again: a history of the Holocaust* (New York, 2000), 108; Jansen, *De zwijgende paus?*, 28.

⁸⁷ Peter Gumpel, 'Pius XII as he really was', *The Tablet* 159:7 (1999), 8-10, alhier, 8-10.

⁸⁸ Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 20-21.

⁸⁹ Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

heeft op de historische werkelijkheid zijn er minder verschillen te zien. In beide programma's komen immers personen aan het woord die, althans zo wordt door Salt and Light beweerd, kennis hebben over het onderwerp. Hierbij is dit bij de lezing van Robert Ventresca natuurlijk de historicus zelf. In de documentaire daarentegen vervullen, zoals zojuist duidelijk is geworden, een tiental personen vanuit verschillende disciplines en achtergronden deze functie.

In dit hoofdstuk stond de productiekant centraal. Hierdoor is er, zoals Gillian Rose voor ogen heeft bij dit soort onderzoek, meer duidelijkheid gekomen over de organisaties die verantwoordelijk zijn voor de productie van het audiovisueel materiaal. Zo is helder geworden dat Church Militant een online netwerk is, dat onder leiding staat van de controversiële Michael Voris en als doel heeft om het katholieke geloof te verspreiden door middel van digitale media. Eenzelfde streven is terug te zien bij het televisienetwerk Salt and Light, opgericht door Gaetano Gagliano als gevolg van de Wereldjongerendagen in Toronto. Ook deze organisatie, hoewel gebruikmakend van meerdere mediavormen, streeft er naar om het geloof te verspreiden. Tegelijkertijd is meer verteld over de programma's die de organisaties hebben geproduceerd om de canonisatie van paus Pius XII te bevorderen. Hieruit is gebleken dat dit verscheidene soorten programma's betreft en er op verschillende manieren voor wordt gezorgd dat het publiek ervan overtuigd raakt dat de inhoud betrekking heeft op de historische werkelijkheid. Hierbij valt op dat Church Militant deze indruk probeert te wekken door te verwijzen naar de literatuur van de voorstanders binnen het debat, terwijl Salt and Light juist de auteurs van deze boeken aan het woord laat in hun programma's. Het volgende hoofdstuk richt zich op de andere kant van het audiovisueel materiaal, daar zal worden gekeken naar het publiek en de betekenis die ze geven aan het in dit hoofdstuk besproken audiovisueel materiaal van Church Militant en Salt and Light.

Het publiek en de betekenis van het audiovisueel materiaal

Volgens Gillian Rose is het van belang dat er tevens aandacht wordt besteed aan het publiek. Dit is naast de productiekant en de inhoud van het audiovisueel materiaal, waar het volgende hoofdstuk dieper op in zal gaan, in haar ogen namelijk een derde plaats waar dergelijk materiaal zijn betekenis krijgt.⁹⁰ Het klinkt wellicht vanzelfsprekend dat gekeken moet worden op welke manier het audiovisueel materiaal wordt geïnterpreteerd door het publiek, maar – zo laat Rose zien in haar boek *Visual methodologies* – desondanks wordt dit lang niet altijd gedaan.⁹¹ In dit hoofdstuk staat het publiek echter centraal. Hierbij zal eerst worden gekeken naar het bereik van de programma's van Church Militant en Salt and Light. Het is natuurlijk onmogelijk om precies te achterhalen hoeveel personen er door de jaren naar hebben gekeken. Om deze reden zal worden geprobeerd een indicatie te geven van het aantal kijkers en wat dit mogelijk betekent voor de beïnvloeding van de

⁹⁰ Rose, *Visual methodologies*, 19.

⁹¹ Ibidem, 262.

herinneringscultuur. Vervolgens wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de reacties van het publiek. Een methode die veelvuldig wordt gebruikt om dit proces van betekenisgeving te achterhalen, is het interviewen van de kijkers.⁹² Aangezien Church Militant en Salt and Light veelvuldig gebruik maken van digitale media, onder meer op hun eigen websites en social media als Facebook zijn bijvoorbeeld meerdere reacties te vinden op de programma's, is in deze scriptie er echter voor gekozen om de betekenis die wordt toegekend aan het audiovisueel materiaal aan de hand van deze kijkersrespons te bepalen.

Het bereik van de programma's

Bij het merendeel van de programma's is het mogelijk om een indicatie te geven van de hoeveelheid personen die er naar hebben gekeken. Enkel bij de aflevering van *The Download* kan dit niet worden achterhaald omdat alleen mensen met een betaald lidmaatschap op Church Militant het programma kunnen bekijken.⁹³ Hierbij is de peildatum die wordt gehanteerd voor deze indicatie van het bereik van de programma's van Church Militant en Salt and Light steeds hetzelfde. De aantallen die hieronder worden genoemd dateren namelijk telkens van 6 juni 2016.

Om een beeld te kunnen schetsen van de hoeveelheid mensen die naar de programma's van Church Militant hebben gekeken, is het noodzakelijk om ons te richten op hun YouTube-kanaal genaamd Church Militant Archives. Op deze manier kan namelijk een indicatie worden gegeven van het bereik van het audiovisueel materiaal van de organisatie. Naar de uitzending van *The Vortex* hebben via YouTube 9.304 mensen gekeken.⁹⁴ Het valt dus op dat de aflevering over paus Pius XII niet echt populair is. Het programma *Catholic Investigative Agency* levert een hoger aantal kijkers op. Er zijn 18.434 mensen die naar de aflevering van het onderzoeksprogramma hebben gekeken. Dit overtreft het aantal abonnees van het YouTube-kanaal.⁹⁵ Het neemt echter niet weg dat er, net als bij *The Vortex* het geval is, simpelweg weinig mensen zijn die de uitzending hebben gezien. Met betrekking tot het audiovisueel materiaal van Church Militant mag dus duidelijk zijn dat de programma's nooit van invloed zullen zijn op het collectieve geheugen van een omvangrijke groep mensen. Doordat beide afleveringen wel degelijk worden bekeken, zij het in beperkte mate, bestaat echter altijd de kans dat de herinneringen van een enkeling of kleine groep door deze programma's worden beïnvloed. Zoals in het eerste hoofdstuk duidelijk is geworden, hoeft het audiovisueel materiaal immers niet per definitie een groot bereik te hebben om van invloed te zijn op de herinneringscultuur.

⁹² Rose, *Visual methodologies*, 264.

⁹³ Church Militant, 'Premium subscribers only' <<http://www.churchmilitant.com/user/premium-only>> [geraadpleegd op 06-06-16].

⁹⁴ YouTube, 'Church Militant Archives: The Vortex – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.youtube.com/watch?v=44cf-RSYBuY>> [geraadpleegd op 06-06-16].

⁹⁵ YouTube, 'Church Militant Archives: CIA – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.youtube.com/watch?v=70TcOrAokFk>> [geraadpleegd op 06-06-16].

Ook bij de programma's van Salt and Light valt op dat er nauwelijks mensen naar hebben gekeken. De lezing van Robert Ventresca heeft via hun YouTube-kanaal bijvoorbeeld in totaal maar 336 weergaven. Dit staat in schril contrast met het aantal abonnees dat het account van de organisatie heeft.⁹⁶ Het programma is echter ook uitgezonden op de televisiezender van Salt and Light in het teken van de *Christian Culture Series*.⁹⁷ Hierdoor zal het aantal kijkers waarschijnlijk hoger liggen dan zojuist geconstateerd. Desondanks laat deze geringe hoeveelheid zien dat het publiek eerder in een ander aanbod is geïnteresseerd. Het is namelijk maar de vraag of mensen via de televisie wel in een keer aandachtig naar de lezing van Ventresca gaan luisteren. Bij de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* is niet bekend hoe vaak deze precies is verkocht; door Salt and Light worden hier geen gegevens over verstrekt.⁹⁸ Er kan echter wel een indicatie worden gegeven van hoe vaak de trailer van de documentaire is bekeken. Op het YouTube-kanaal van Salt and Light valt te zien dat 5.121 mensen de trailer hebben gezien.⁹⁹ Ook Ignatius Press, verantwoordelijk voor de productie, heeft beelden van de documentaire online gezet. Zo is het mogelijk om op hun kanaal de eerste zes minuten te zien en daar hebben 8.913 personen gebruik van gemaakt.¹⁰⁰

Hieruit blijkt dus dat de programma's van Salt and Light eveneens nooit van invloed zullen zijn op het collectieve geheugen van een grote groep mensen. Net als bij het audiovisueel materiaal van Church Militant is er immers een zeer bescheiden aantal kijkers met betrekking tot hun programma's. Ook voor de uitzending van *The Download* zal dit naar alle waarschijnlijkheid gelden. Doordat deze aflevering niet gratis kan worden bekeken ligt het immers voor de hand dat enkel een selecte groep mensen het programma bekijkt. Tegelijkertijd maken de aantallen echter duidelijk dat er wel degelijk personen zijn die in aanraking komen met het audiovisueel materiaal van Church Militant en Salt and Light. Hierdoor is het, zoals in het eerste hoofdstuk is geconstateerd, mogelijk dat de organisaties van invloed zijn op de herinneringen van één persoon of kleine groep. Of dit ook inderdaad het geval is moet blijken uit de reacties van de kijkers op de programma's.

De reacties van het publiek op de programma's van Church Militant

Kijkend naar de website van Church Militant blijkt dat zowel op de aflevering van *The Vortex* als *Catholic Investigative Agency* bijna niet wordt gereageerd. Enkel bij laatstgenoemde is een reactie te vinden van iemand die zichzelf Thomas More noemt. Het onderzoek dat door Michael Voris is verricht wordt door hem als uitstekend bestempeld. Tegelijkertijd zegt hij dat voornamelijk de Sovjet-

⁹⁶ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 06-06-16].

⁹⁷ Assumption University Windsor, 'Christian Culture Series 2014-2015' <<http://www.assumptionu.ca/christian-culture-series/2013-2014-christian-culture-series-events/>> [geraadpleegd op 22-04-16].

⁹⁸ Salt and Light, 'Store: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <http://saltandlighttv.org/store/index.php?route=product/product&product_id=131> [geraadpleegd op 25-03-16].

⁹⁹ YouTube, 'Salt and Light: a hand of peace – trailer' (20 februari 2009) <<https://www.youtube.com/watch?v=s5wJmgtQacw>> [geraadpleegd op 06-06-16].

¹⁰⁰ YouTube, 'Ignatius Press: a hand of peace – first six minutes' (20 oktober 2009) <<https://www.youtube.com/watch?v=P4BOlMAc0n0>> [geraadpleegd op 06-06-16].

Unie verantwoordelijk is geweest voor de lastercampagne omtrent Pius XII. Aangezien in de aflevering zelf wordt beweerd dat het liberale katholieken waren die de leugen over de inactiviteit van de paus tijdens de Holocaust hadden verspreid, is het dus niet volledig duidelijk of het programma aansluit bij de belevingswereld van deze persoon.¹⁰¹ De reacties die op Facebook staan maken daarentegen helder dat dit laatste voor bepaalde mensen onmiskenbaar geldt. Zo laat Mary Hornsby onder een aankondiging van het programma weten dat wederom een populaire anti-katholieke mythe is ontkracht. Deze mening wordt gedeeld door Ed Blake, die stelt dat het lijkt alsof zij de geschiedenisboeken moeten herschrijven omdat niemand anders het doet. Door Robert Shannon wordt tenslotte gezegd dat hij Church Militant dankbaar is om hem de waarheid te hebben laten zien.¹⁰²

Vanwege het overlijden van Fiorenzo Angelini, de pauselijke ceremoniemeester van Pius XII, heeft Church Militant enkele jaren later via hun Facebookpagina nogmaals melding gemaakt van de *Catholic Investigative Agency* over paus Pius XII. Op 22 november 2014, de dag dat Angelini overleed, valt een bericht te lezen dat mensen aanspoort om naar deze aflevering te kijken. Er zijn wederom meerdere reacties te vinden waaruit blijkt dat het programma aansluit bij het beeld dat mensen hebben van deze gebeurtenis. Zo stelt John Guest, net als in de aflevering zelf wordt gedaan, dat het liberalen en socialisten waren die verantwoordelijk zijn geweest voor het verspreiden van de leugen omtrent paus Pius XII. Dit is ook de mening van James Carver, die zegt dat hij het niet meer eens kan zijn met eerdergenoemde reactie dan dat hij nu al is. Hiernaast laat Mary DeLongchamp Mandigo weten dat de aflevering de meest waarheidsgetrouwe boodschap bevat die ze ooit heeft gehoord en daadwerkelijk gelooft wat allemaal in het programma wordt beweerd.¹⁰³ Het mag dus duidelijk zijn dat een deel van de kijkers zich kan vinden in de interpretatie van dit controversiële verleden. De reactie op de website van Church Militant maakt tegelijkertijd duidelijk dat een ander deel van het publiek vaag blijft in zijn appreciatie van de inhoud van het programma.

Aangezien het bij *The Vortex* vanwege het ontbreken van reacties niet mogelijk is om te achterhalen hoe kijkers de inhoud interpreteren, blijft één programma over waar gekeken moet worden naar de reacties van het publiek. Dit is de uitzending van het praatprogramma *The Download*. De reacties maken duidelijk dat voor de meeste mensen wederom geldt dat het programma overeenkomt met hun ideeën over de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. Zo laat iemand die zichzelf 'More Tea Vicar?' noemt weten dat tijdens de Tweede Wereldoorlog op grote schaal Joden ondergedoken zaten binnen het Vaticaan. Dit verklaart in zijn ogen waarom er in Italië zo weinig Joodse slachtoffers waren. Hiernaast is deze persoon van mening, net als in *The Download* zelf wordt beweerd, dat het de babyboomgeneratie was die er voor heeft gezorgd dat het idee is ontstaan dat paus Pius XII helemaal

¹⁰¹ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 23-03-16].

¹⁰² Facebook, 'Church Militant: latest CIA! – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.facebook.com/ChurchMilitant.TV/posts/125158507581758>> [geraadpleegd op 20-04-16].

¹⁰³ Facebook, 'Church Militant: Pius XII and the Jews' (22 november 2014) <https://www.facebook.com/ChurchMilitant.TV/timeline?ref=page_internal> [geraadpleegd op 20-04-16].

niets heeft gedaan tegen de Holocaust.¹⁰⁴ Ook ‘MaayongBinhi’ kan zich vinden in datgene wat door Michael Voris en zijn medepresentatoren wordt beweerd. Door hem wordt verteld dat hij Church Militant zeer dankbaar is omdat anders onduidelijk was gebleven hoe heldhaftig paus Pius XII zich heeft gedragen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een soortgelijke reactie valt te vinden bij Therese Pribil Sprinkle, zij laat weten dat de aflevering een goede geschiedenisles is geweest omdat ze van sommige aspecten nog niet op de hoogte was.¹⁰⁵

Op de website van Church Militant zijn echter ook reacties te vinden waaruit blijkt dat mensen niet geheel zijn overtuigd dat de inhoud van *The Download* betrekking heeft op de historische werkelijkheid. Door ‘jimboylan’ wordt bijvoorbeeld gevraagd naar meer bewijs over dit onderwerp.¹⁰⁶ Hij is niet de enige persoon met twijfels over de geloofwaardigheid van deze aflevering. Zo vindt iemand genaamd Donna het opmerkelijk dat niet wordt gesproken over het werk van Daniel Goldhagen. Ze vraagt zich af of dit opzettelijk is gedaan of dat het ontbreken van deze auteur juist komt door een gebrek aan kennis bij de presentatoren. Het account van Church Militant probeert haar nog wel te overtuigen dat het niet mogelijk is om overal aandacht aan te besteden, maar hier wordt door Donna geen waarde aan gehecht. Ook de reactie van Richard Bonomo maakt duidelijk dat er twijfels zijn omtrent de inhoud. Hij laat namelijk weten dat een aantal factoren in de aflevering helemaal niet aan bod zijn gekomen en vraagt zich af waarom dit het geval is.¹⁰⁷

Dergelijke kritische reacties zijn schaars op de website van Church Militant. Het is echter goed mogelijk dat andere reacties, waaruit nog duidelijker blijkt dat personen twijfelen aan de inhoud van *The Download*, zijn verwijderd. Op hun website staat namelijk dat de organisatie het recht heeft om reacties die tegenstrijdig zijn met de eigen missie te verwijderen.¹⁰⁸ De reacties die wel op de website zijn te zien, maken desondanks duidelijk dat niet iedereen zich kan vinden in de inhoud van het programma. Binnen de herinneringsgemeenschap Church Militant – bestaande uit personen met meer behoudende denkbeelden – zijn dus zowel personen die ervan overtuigd zijn dat de uitzending van *The Download* betrekking heeft op de historische werkelijkheid, als personen die twijfelen aan de geloofwaardigheid van het programma. Bij de aflevering van *Catholic Investigative Agency* daarentegen, hoewel niet iedereen even duidelijk in zijn appreciatie, lijkt het merendeel van de kijkers zich te kunnen vinden in de interpretatie van dit controversiële verleden.

¹⁰⁴ Peter O’Dwyer, ‘The Download: the Pius XII lie’, *Church Militant* (8 februari 2016) <http://www.churchmilitant.com/news/article/the-download-the-pius-xii-lie#disqus_thread> [geraadpleegd op 23-03-16].

¹⁰⁵ Church Militant, ‘The Download: Hitler’s nope – Pius XII’ (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹⁰⁶ Peter O’Dwyer, ‘The Download: the Pius XII lie’, *Church Militant* (8 februari 2016) <http://www.churchmilitant.com/news/article/the-download-the-pius-xii-lie#disqus_thread> [geraadpleegd op 23-03-16].

¹⁰⁷ Church Militant, ‘The Download: Hitler’s nope – Pius XII’ (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹⁰⁸ Church Militant, ‘Comment posting guidelines’ <<http://www.churchmilitant.com/main/generic/faq-comment-posting-guidelines>> [geraadpleegd op 23-03-2016].

De betekenis van het audiovisueel materiaal van Salt and Light

Bij Salt and Light kan eveneens van één programma niet worden achterhaald hoe het publiek op de inhoud heeft gereageerd. In het geval van de lezing van Robert Ventresca zijn er namelijk geen reacties te vinden waaruit zou moeten blijken of de kijker zich kan vinden in datgene wat door de historicus wordt beweerd. Dit komt waarschijnlijk voort uit de impopulariteit van de lezing; eerder is al duidelijk geworden dat de uitzending weinig wordt bekeken en dat het publiek in een ander aanbod is geïnteresseerd. Hierdoor zijn bijvoorbeeld geen reacties te vinden op de website van Salt and Light.¹⁰⁹ Ook op hun Facebookpagina, in tegenstelling tot bij de andere lezingen van de *Christian Culture Series*, is niet gereageerd op de uitzending.¹¹⁰ Het is derhalve onmogelijk om te bepalen of kijkers het eens zijn met datgene wat Ventresca beweert omtrent paus Pius XII.

Ook met betrekking tot de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* zijn de reacties schaars. In tegenstelling tot eerder hebben echter wel degelijk enkele personen hun mening over de documentaire kenbaar gemaakt. Uit deze reacties blijkt dat de kijker, althans de enkeling die de moeite heeft genomen om te reageren, het eens is met de representatie van dit controversiële verleden binnen de documentaire. Zo laat Robert Smith weten dat eindelijk een documentaire is verschenen die het bij het rechte eind heeft over het vermeende zwijgen van de oorlogspaus.¹¹¹ Op de Facebookpagina van Salt and Light valt een soortgelijke reactie te vinden. Door Timothy Hansen wordt gezegd, dat de stille maar heldhaftige daden van Pius XII tijdens de Tweede Wereldoorlog zeer heroïsch waren en volgens hem zal de paus dan ook voor veel mensen een inspiratiebron zijn.¹¹²

In het geval van Salt and Light is dus minder duidelijk of de inhoud van de programma's aansluit bij de belevingswereld van hun kijkers. Zo is het vanwege een gebrek aan reacties niet mogelijk om te achterhalen of het publiek zich herkent in de lezing van Robert Ventresca over de canonisatie van paus Pius XII. Bij de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* is dit ook zo maar komt de belemmering niet voort uit het ontbreken van reacties. Er zijn immers wel degelijk enkele personen die zich kunnen vinden in de interpretatie van dit controversiële verleden. Het probleem is echter dat er simpelweg te weinig reacties zijn om een goed oordeel te kunnen geven over de omvang van deze identificatie met de inhoud van de documentaire. Het is bij Salt and Light dus niet duidelijk of slechts enkele mensen zich kunnen herkennen in de representatie van de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust, wat de hoeveelheid reacties lijkt te veronderstellen, of dat sprake is van een kleinschalige herinneringsgemeenschap zoals bij Church Militant.

¹⁰⁹ Salt and Light, 'Christian Culture Series season 2: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (7 februari 2015) <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/robert-ventresca.php>> [geraadpleegd op 25-03-16].

¹¹⁰ Facebook, 'Salt and Light' <<https://www.facebook.com/saltandlighttv>> [geraadpleegd op 22-04-16].

¹¹¹ Salt and Light, 'Store: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <http://saltandlighttv.org/store/index.php?route=product/product&product_id=131> [geraadpleegd op 25-03-16].

¹¹² Facebook, 'Salt and Light: live television feed – a hand of peace' (1 februari 2014) <<https://www.facebook.com/saltandlighttv>> [geraadpleegd op 25-03-16].

De programma's van Church Militant en Salt and Light zullen dus nooit van invloed zijn op het collectieve geheugen van een omvangrijke groep mensen. Hoewel dit slechts een indicatie betreft, laat het aantal kijkers immers zien dat er te weinig kijkers zijn om te kunnen spreken van een groep met een dergelijke omvang. Dat de organisaties wel degelijk van invloed zijn op de herinneringen van een enkeling of kleine groep staat daarentegen onomstotelijk vast. Zo is Church Militant verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een kleinschalige herinneringsgemeenschap, bestaande uit personen met meer behoudende denkbeelden dan gangbaar is binnen de samenleving. Het audiovisueel materiaal van Church Militant heeft grotendeels invloed op de herinneringen van de leden van deze gemeenschap. Binnen de gemeenschap is tegelijkertijd echter niet iedereen het altijd eens met de interpretatie van de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. De programma's moeten namelijk, zoals uit de reacties duidelijk is geworden, nog steeds overtuigend worden gebracht omdat kijkers anders gaan twijfelen aan de geloofwaardigheid. Bij Salt and Light daarentegen is niet duidelijk of sprake is van een dergelijke herinneringsgemeenschap. Vanwege een gebrek aan reacties kan immers niet worden achterhaald of een groep mensen zich kan vinden in de representatie van dit controversiële verleden binnen de programma's. Dit neemt niet weg dat er wel degelijk enkele personen zijn die zich laten beïnvloeden door datgene wat Salt and Light in het audiovisueel materiaal beweert omtrent de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust.

Het audiovisueel materiaal over paus Pius XII

In deze scriptie gaat het echter niet alleen om de mogelijke invloed van het audiovisueel materiaal op de herinneringscultuur. De wijze waarop Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat staat immers ook centraal. Om deze reden zal in dit hoofdstuk aandacht worden besteed aan de inhoud van de programma's.¹¹³ Aan de hand van enkele vragen zal worden gekeken naar datgene wat de organisaties beweren over de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. Allereerst moet natuurlijk duidelijk worden of Pius XII wist van de Holocaust. Als de paus er geen weet van had, kan hij er immers ook niet over hebben gezwegen. Dit brengt ons bij de tweede vraag: heeft paus Pius XII gezwegen over de Holocaust? Indien de programma's beweren dat inderdaad geen publieke veroordeling heeft plaatsgevonden, moet vervolgens worden achterhaald welke redenen de paus hiervoor heeft gehad. Hierdoor is het namelijk mogelijk om deze verklaringen voor het zwijgen van Pius XII te vergelijken met de redenen binnen het wetenschappelijke debat dat eerder al aan bod is gekomen. Aangezien de programma's zijn geproduceerd met als doel om de canonisatie van Pius XII te bevorderen, zal in het audiovisueel materiaal naar alle waarschijnlijkheid tevens worden beweerd dat door de paus pogingen zijn ondernomen om Joden te helpen. Het is tenslotte belangrijk om ook naar dit aspect te kijken en hoe het zich verhoudt met de manier waarop binnen de literatuur hierover wordt gesproken.

¹¹³ Rose, *Visual methodologies*, 27.

Eerst moet dus worden gekeken of Pius XII volgens het audiovisueel materiaal op de hoogte was van de Holocaust. Enkel in de programma's van Salt and Light wordt nadrukkelijk gezegd dat de paus hiervan wist. Zo laat Robert Ventresca tijdens zijn lezing voor de *Christian Culture Series* weten dat uit de gehele wereld verzoeken kwamen aan het Vaticaan met de vraag iets te doen aan de verschrikkelijke gebeurtenissen in Europa. Volgens hem moet paus Pius XII dus wel weet hebben gehad van de Holocaust.¹¹⁴ Ook in de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* wordt expliciet beweerd dat de paus kennis had genomen van de Holocaust. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over pogingen van de nazi's om Pius XII aan hun kant te krijgen. Hierbij zou aan de paus ook duidelijk zijn gemaakt wat hun plannen waren met de Joden.¹¹⁵ In de programma's van Church Militant wordt daarentegen uit het verhaal impliciet duidelijk dat Pius XII wist van de Holocaust. Hoewel dit niet onmiskenbaar wordt gezegd, gaat Church Militant er dus ook van uit dat de paus op de hoogte was van de Holocaust.¹¹⁶ In al het audiovisueel materiaal wordt derhalve beweerd dat Pius XII weet had van de vernietiging van de Joden binnen Europa.

Het vermeende zwijgen van de oorlogspaus

Net als in het merendeel van de wetenschappelijke literatuur – natuurlijk enkele uitzonderingen daargelaten – wordt in de meeste programma's beweerd dat paus Pius XII zich niet uitdrukkelijk heeft uitgesproken tegen de Holocaust, of tenminste niet zo duidelijk als Eugenio Pacelli voor de oorlog had gedaan met betrekking tot het nazisme. Zo moet Christine Niles, een van de medepresentatoren van *The Download*, erkennen dat paus Pius XII niet echt uitgesproken was over de Holocaust.¹¹⁷ Dit is ook de mening van Robert Ventresca; hij laat weten dat Pius XII in zijn toespraken heeft gesproken over de Holocaust, maar dat dit werd gedaan zonder een expliciete veroordeling van de gebeurtenissen. Ondanks verschillende verzoeken om dit wel te doen, bleef de paus volgens Ventresca dus zwijgen over de Holocaust.¹¹⁸ In de aflevering van *Catholic Investigative Agency* beweert Michael Voris daarentegen dat helemaal niet is gezwegen over de Holocaust. Volgens hem was Pius XII wel stil, maar deed de paus dit vooral om te voorkomen dat zijn geheime pogingen om Joden te redden zouden mislukken. Hoewel in het programma dus wordt gezegd dat paus Pius XII niet heeft gezwegen, komt het eigenlijk op hetzelfde neer omdat er – zo valt uit deze uitzending af te leiden – inderdaad geen

¹¹⁴ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 02-05-16].

¹¹⁵ Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹¹⁶ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Church Militant, 'The Vortex: Pius XII and the Jews 08-26' (25 augustus 2011) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/pius-xii-the-jews-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹¹⁷ Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹¹⁸ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 02-05-16].

sprake zou zijn geweest van een publieke veroordeling.¹¹⁹ Net als in het wetenschappelijke debat, nadat in de jaren zestig sprake was van verdeeldheid over dit aspect is binnen het merendeel van de literatuur tegenwoordig een consensus over het uitblijven van een expliciete veroordeling, lijkt het audiovisueel materiaal dus ook op het punt te zijn gekomen dat niet langer kan worden ontkend dat paus Pius XII zich niet nadrukkelijk heeft uitgesproken tegen de Holocaust.

In de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* en de aflevering van *The Vortex* wordt echter het tegendeel beweerd. In laatstgenoemde wordt enkel vermeld dat het beeld dat door de paus is gezwegen over de Holocaust niet klopt.¹²⁰ Bij de documentaire van Salt and Light ligt dit anders. Daar worden verschillende voorbeelden aangehaald waaruit zou moeten blijken dat Pius XII zich wel degelijk in het openbaar heeft uitgesproken tegen de Holocaust. Het meeste gewicht wordt toegekend aan de kerstboodschap van paus Pius XII op 24 december 1942.¹²¹ Ook in de wetenschappelijke literatuur is vaak sprake van een verwijzing naar deze toespraak. Hierbij gaat het vooral om de volgende passage: ‘Deze gelofte is de mensheid verschuldigd aan de honderdduizenden, die, hoewel persoonlijk volkomen onschuldig, soms slechts om hun nationaliteit of afstamming ten dode gewijd of aan een geleidelijke vergelding prijsgegeven zijn’.¹²² Het zijn vooral voorstanders van de canonisatie van paus Pius XII die deze passage aangrijpen als een onbetwistbare afwijzing van de Holocaust. Doordat er geen expliciete vermelding is van de Joden, laat staan de concentratiekampen binnen Europa, zien tegenstanders in deze toespraak echter een voorbeeld van de onmacht van paus Pius XII om de Holocaust in het openbaar te veroordelen.¹²³ Dit betekent dus dat de documentaire in dat opzicht niet zozeer tracht te interveniëren in het wetenschappelijke debat, maar simpelweg de mening deelt van een deel van de literatuur over dit onderwerp.

Het audiovisueel materiaal komt aangaande de vraag of door paus Pius XII is gezwegen over de Holocaust dus sterk overeen met de literatuur. Het is duidelijk geworden dat in het merendeel van de programma’s van Church Militant en Salt and Light eveneens wordt beweerd dat inderdaad geen sprake is geweest van een sterke veroordeling van de gebeurtenissen. Enkel in de aflevering van *The Vortex* en de documentaire van Salt and Light wordt gezegd dat paus Pius XII zich heeft uitgesproken. Dit betekent echter niet dat dit audiovisueel materiaal compleet los staat van het wetenschappelijke debat. Er zijn namelijk meerdere auteurs die ook van mening zijn dat de Holocaust publiekelijk is veroordeeld. Zo staat bijna het gehele boek van Hans Jansen in het teken van de weerlegging van de mythe dat door de paus is gezwegen over de Holocaust.¹²⁴ Ook bijvoorbeeld Frank Coppa is van

¹¹⁹ Church Militant, ‘FBI: Pius XII and the Jews’ <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16].

¹²⁰ Church Militant, ‘The Vortex: Pius XII and the Jews 08-26’ (25 augustus 2011) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/pius-xii-the-jews-08-26>> [geraadpleegd 02-05-16].

¹²¹ Vimeo, ‘Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust’ <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹²² Friedländer, *Pius XII en het Derde Rijk*, 114.

¹²³ Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 83.

¹²⁴ Jansen, *De zwijgende paus?*, 661.

mening dat Pius XII zich meerdere malen heeft uitgesproken.¹²⁵ Om deze reden is het belangrijk om te kijken wat Church Militant en Salt and Light zien als de voornaamste redenen voor het uitblijven van een duidelijke veroordeling. Het is immers mogelijk dat de organisaties op dit aspect wel een andere mening zijn toegedaan en dus wel degelijk trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat.

De redenen voor het zwijgen

De reden die in het audiovisueel materiaal vooral wordt gegeven voor het zwijgen van paus Pius XII is dat hij ervan overtuigd was dat een duidelijke veroordeling gewelddadigere vervolgingen als gevolg zou hebben. In al de programma's die in deze scriptie centraal staan wordt op de een of andere manier beweerd dat een vrees voor ergere vervolgingen van invloed is geweest. Ook wordt deze reden telkens verbonden met een angst voor represailles ten opzichte van katholieken.¹²⁶ Zoals in de inleiding duidelijk is geworden, hangt het van de positie ten opzichte van de canonisatie van Eugenio Pacelli af hoe binnen de wetenschappelijke literatuur over deze verklaring wordt gedacht. De voorstanders – waartoe onder meer Hans Jansen en Gerard Noel behoren – gebruiken deze reden immers als legitimatie voor het zwijgen van de paus, terwijl uitgesproken tegenstanders als John Cornwell en Daniel Goldhagen juist duidelijk willen maken dat dit argument nergens op slaat.¹²⁷ Door Church Militant wordt een andere draai aan deze verklaring gegeven. In de aflevering van *Catholic Investigative Agency* beweert Michael Voris dat het voorkomen van represailles ten opzichte van katholieken ook gunstig is geweest voor de Joden. Op deze manier konden de katholieken volgens Voris namelijk hulp blijven bieden aan hun medegelovigen in de bezette gebieden.¹²⁸ Aangezien een dergelijk argument in de literatuur nergens wordt genoemd, kan dus worden gezegd dat Church Militant op dit aspect intervenueert in het wetenschappelijke debat.

Bij deze verklaring voor het zwijgen van paus Pius XII wordt binnen het audiovisueel materiaal vaak verwezen naar het voorbeeld van het protest van de bisschoppen in Nederland. Als gevolg van de represailles die dit protest teweeg hadden gebracht, zo is de beredenering in de programma's van Church Militant, zou paus Pius XII besloten hebben dat het voor de vele slachtoffers beter was als hij zich niet zou uitspreken. Sterker nog, volgens Voris zou Pius XII op het punt hebben gestaan om de Holocaust in het openbaar te veroordelen maar zag de paus hiervan af vanwege

¹²⁵ Coppa, *The life and pontificate of pope Pius XII*, 162.

¹²⁶ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16]; Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16]; YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 02-05-16].

¹²⁷ Jansen, *De zwijgende paus?*, 668; Noel, *Pius XII: the hound of Hitler*, 200; Cornwell, *Hitler's pope*, 287; Goldhagen, *Een morele afrekening*, 57.

¹²⁸ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16].

bovenstaande gebeurtenis.¹²⁹ Kijkend naar hoe in de wetenschappelijke literatuur hierover wordt gesproken, valt op dat het wederom te maken heeft met de positie ten opzichte van de canonisatie van paus Pius XII in hoeverre dit argument als legitiem wordt gezien. Zo stelt Jansen, zoals eerder gezegd een groot voorstander van Pius XII, dat deze represailles inderdaad een van de redenen waren waarom geen publieke veroordeling van de Holocaust heeft plaatsgevonden.¹³⁰ De felste tegenstanders van de heiligverklaring van Eugenio Pacelli zijn daarentegen juist van mening dat op basis hiervan niet kan worden gezegd dat de paus een gegronde reden had om te zwijgen. Door Goldhagen wordt bijvoorbeeld beweerd, dat het oneerlijk is om de gevolgen van dit protest te zien als voorbeeld van hoe de katholieke kerk met zijn tussenkomst heeft gezorgd voor de deportaties van Joden die anders niet zouden zijn vermoord.¹³¹ Dit is ook de veronderstelling van Cornwell, die zegt dat dergelijke verhalen vooral zijn bedoeld om de reputatie van paus Pius XII te herstellen.¹³²

Naast de beredenering dat paus Pius XII heeft gezwegen over de Holocaust omdat hij in de veronderstelling was dat dit beter was voor de vele slachtoffers, is een tweede reden die in het audiovisueel materiaal naar voren komt dat het Vaticaan een geheime oorlog aan het voeren was tegen het nazisme. Het is hoofdzakelijk Church Militant die deze verklaring gebruikt als legitimatie voor het uitblijven van een publieke veroordeling. Volgens de organisatie werd verspreid over geheel Europa geprobeerd om in grote verborgenheid zoveel mogelijk Joden te redden. Als paus Pius XII zich zou uitspreken tegen de Holocaust, zo stelt Voris in de aflevering van *Catholic Investigative Agency*, dan had dit vrijwel zeker als gevolg dat de nazi's de katholieke kerk in de gaten gingen houden en deze geheime oorlog niet kon worden volbracht. Op deze manier dacht ook het Vaticaan, zo wordt in het programma beweerd.¹³³ In de literatuur valt, hoewel wordt gesproken van verschillende pogingen om Joden te helpen, een dergelijke redenering niet terug te vinden. Hieruit blijkt dus duidelijk dat Church Militant tracht te interveniëren in het wetenschappelijke debat.

Met betrekking tot de redenen voor het zwijgen van paus Pius XII zijn dus wel verschillende aspecten waarop het audiovisueel materiaal verschilt ten opzichte van de wetenschappelijke literatuur. De eerste verklaring, die van het uitblijven van een protest vanwege een angst voor ergere vervolgingen, kwam weliswaar grotendeels nog overeen met de voorstanders binnen het debat. De reden dat geen publieke veroordeling heeft plaatsgevonden omdat het Vaticaan een geheime oorlog aan het voeren was met als doel om zoveel mogelijk Joden te redden, is echter zonder meer een poging van Church Militant om te interveniëren in het wetenschappelijke debat. Hoewel deze beredenering in de literatuur nergens terug valt te vinden, worden dergelijke inspanningen van het Vaticaan door

¹²⁹ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹³⁰ Jansen, *De zwijgende paus?*, 661.

¹³¹ Goldhagen, *Een morele afrekening*, 57.

¹³² Cornwell, *Hitler's pope*, 287.

¹³³ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16].

auteurs meestal toch uitvoerig besproken. Het is dan ook belangrijk om te kijken op welke manieren paus Pius XII volgens het audiovisueel materiaal in het geheim Joden heeft geholpen. Vervolgens moet natuurlijk worden gekeken hoe binnen de wetenschappelijke literatuur over dit aspect wordt gedacht en hoe het zich verhoudt met de programma's van Church Militant en Salt and Light.

De geheime hulppogingen van paus Pius XII

Als voorbeeld van hoe in het geheim op grote schaal Joden zijn gered wordt in het audiovisueel materiaal naar een drietal zaken verwezen. Er wordt voornamelijk gesproken over hoe in het Vaticaan duizenden Joden verborgen zaten en zo wisten te ontsnappen aan de nazi's die van 10 september 1943 tot 4 juni 1944 Rome hadden bezet. Door Peter Gumpel wordt in de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* bijvoorbeeld verteld, dat Pius XII opdracht had gegeven om de deuren van de kerkelijke instanties binnen het Vaticaan te openen.¹³⁴ Dit wordt eveneens beweerd in de uitzending van *The Download*. Daar stelt Simon Rafe dat zelfs het Castel Gandolfo, het pauselijke buitenverblijf, hiervoor ter beschikking werd gesteld.¹³⁵ Volgens de programma's van Church Militant en Salt and Light is de paus op deze manier verantwoordelijk voor het redden van duizenden joden. Zo beweert Michael Voris in de aflevering van *Catholic Investigative Agency* dat meer dan 5.000 Joden ondergedoken zaten binnen de kloosters van het Vaticaan.¹³⁶ Dit ontleent hij aan de Israëliische theoloog Pinchas Lapide, die in de jaren zestig van de vorige eeuw met dit aantal kwam.¹³⁷ Ook Robert Ventresca komt tot een soortgelijke hoeveelheid Joden die op deze manier uit de handen van de nazi's zijn gered. Hij is van mening dat door dergelijke hulppogingen, waaraan paus Pius XII zijn goedkeuring heeft verleend, in Rome alleen al rond de 4.000 Joden zijn gered.¹³⁸

Binnen de wetenschappelijke literatuur wordt op verschillende manieren gekeken naar de gebeurtenissen rondom de bezetting van Rome. In tegenstelling tot bij de redenen voor het zwijgen van paus Pius XII, heeft het standpunt van de auteurs deze keer echter niet uitsluitend te maken met hun positie ten opzichte van de canonisatie van Eugenio Pacelli. Het is weliswaar niet vreemd dat bijvoorbeeld Hans Jansen van mening is dat hierdoor inderdaad grote hoeveelheden Joden wisten te ontsnappen aan de nazi's.¹³⁹ Ook is het eveneens geen verrassing dat tegenstanders als Daniel Goldhagen en de Amerikaanse historica Susan Zuccotti zich afvragen of het verbergen van de Joden wel in samenspraak met paus Pius XII werd gedaan. Laatstgenoemde heeft zelfs een heel boek gewijd aan het ontmaskeren van deze mythe die in haar ogen opzettelijk is geproduceerd om Pius XII in een

¹³⁴ Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹³⁵ Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹³⁶ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ci-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16].

¹³⁷ Pinchas Lapide, *Three popes and the Jews* (New York, 1967), 133.

¹³⁸ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 02-05-16].

¹³⁹ Jansen, *De zwijgende paus?*, 638-641.

positief daglicht te zetten. In *Under his very windows* komt Zucotti tot de conclusie dat individuele katholieken erg heldhaftig zijn geweest, maar dat de paus duidelijk geen weet had van de grote hoeveelheid Joden die ondergedoken zaten binnen het Vaticaan.¹⁴⁰ Het is echter wel opmerkelijk dat deze bevindingen in de ogen van Dirk Verhofstadt, eveneens zeer kritisch op Pius XII, simpelweg te ver gaan. Volgens hem is het onwaarschijnlijk dat de paus, ondanks dat dit niet kan worden bevestigd door documenten, hiervan geen weet heeft gehad. Hierbij verwijst Verhofstadt naar de vluchtplaats Castel Gandolfo, net zoals in het audiovisueel materiaal wordt gedaan, om duidelijk te maken dat paus Pius XII wel op de hoogte moet zijn geweest.¹⁴¹ Binnen het wetenschappelijke debat zijn de meningen, hoewel het standpunt van de auteurs deze keer niet uitsluitend voortkomt uit hun positie ten opzichte van de canonisatie van Eugenio Pacelli, dus verdeeld over de gebeurtenissen tijdens de bezetting van Rome. Het audiovisueel materiaal sluit in dat opzicht wederom aan bij een deel van de literatuur over dit onderwerp; deze keer echter niet enkel bij de voorstanders binnen het debat.

Een tweede voorbeeld van hoe Pius XII volgens het audiovisueel materiaal in het geheim Joden heeft gered, gaat om de tussenkomst van de paus bij de deportaties van Joden in Hongarije. Zo wordt in *The Download* gezegd, dat admiraal Miklós Horthy in 1944 van plan was om 800.000 Joden uit te leveren aan de nazi's en dat door middel van het sturen van een telegram Pius XII deze deportaties heeft voorkomen. De leider van Hongarije werd door de paus namelijk gevraagd om hiervan af te zien, waarna Horthy – zo wordt in de uitzending beweerd – zou zijn overgegaan tot het stopzetten van de deportaties.¹⁴² Ook in de aflevering van *Catholic Investigative Agency* komt deze gebeurtenis aan bod. Daar wordt, wederom naar aanleiding van de gegevens die Pinchas Lapidé verstrekt, beweerd dat op deze manier tussen de 700.000 en 800.000 Joden zijn gered.¹⁴³ Enkel in het audiovisueel materiaal van Church Militant komt deze gebeurtenis echter duidelijk naar voren, door Salt and Light wordt Hongarije alleen kort genoemd tijdens de lezing van Robert Ventresca.¹⁴⁴

Bij de behandeling van deze gebeurtenis binnen de wetenschappelijke literatuur valt op dat zelfs de grootste tegenstanders niet kunnen ontkennen dat paus Pius XII heeft aangedrongen op het stopzetten van de deportaties van de Hongaarse Joden. Zo moeten John Cornwell en Daniel Goldhagen bijvoorbeeld toegeven dat een dergelijk telegram is verzonden. Door hen wordt echter wel zeer kritisch naar deze gebeurtenis gekeken. In hun ogen kwam het protest namelijk pas nadat het merendeel van de Joden al onderweg was naar de concentratiekampen. Op deze manier is volgens Cornwell en Goldhagen nog steeds twee derde van de Joodse bevolking in Hongarije om het leven

¹⁴⁰ Susan Zuccotti, *Under his very windows: the Vatican and the Holocaust in Italy* (New Haven, CT, 2002), 301; Goldhagen, *Een morele afrekening*, 47.

¹⁴¹ Verhofstadt, *Pius XII en de vernietiging van de Joden*, 308.

¹⁴² Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹⁴³ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Lapidé, *Three popes and the Jews*, 149-153.

¹⁴⁴ YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 02-05-16].

gekomen, wat overeenkomt met ongeveer 430.000 Joden.¹⁴⁵ Het is dan ook opvallend dat Hans Jansen geen uitspraken doet over het tijdstip van het protest en enkel laat zien dat paus Pius XII heeft geprotesteerd tegen deze deportaties.¹⁴⁶ Hiermee lijkt hij dit aspect te willen ontwijken aangezien er geen aanvaardbare verklaring voor valt te geven. Ook in het audiovisueel materiaal wordt niet gesproken over het late tijdstip. Het is dus niet zozeer het protest zelf waarmee Church Militant tracht te interveniëren in het wetenschappelijk debat, maar vooral de hoeveelheid Hongaarse Joden die als gevolg hiervan wisten te ontsnappen aan een vrijwel zekere dood in de concentratiekampen.

Het is echter vooral het derde aspect waarop het audiovisueel materiaal tracht te interveniëren in het wetenschappelijke debat. Dit heeft betrekking op het verschaffen van valse documenten aan Joden en het verlenen van financiële hulp door paus Pius XII. Het is onder meer Peter Gumpel die dit beweert in de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust*. Als voorbeeld hiervan geeft hij aan dat op een gegeven moment de mogelijkheid bestond voor Joden om een visum te krijgen voor Brazilië, maar dan moesten zij wel zelf de overtocht naar Zuid-Amerika betalen. Aangezien deze reis niet goedkoop was en de Joden in de meeste gevallen van hun bezittingen waren beroofd, zou de paus – zo maakt Gumpel duidelijk – hebben besloten om zijn eigen financiën te gebruiken om de Joden in veiligheid te brengen.¹⁴⁷ Door Church Militant wordt ongeveer hetzelfde beweerd in de afleveringen van *Catholic Investigative Agency* en *The Download*. Er wordt in deze programma's gezegd, dat een grote hoeveelheid valse documenten zijn verstrekt aan Joden zodat deze konden ontsnappen en dat Pius XII aan hen persoonlijk miljoenen heeft gegeven.¹⁴⁸ Hoewel in de wetenschappelijke literatuur wordt gesproken over het verschaffen van valse documenten, wordt echter niet gezegd dat de paus hiervoor zijn eigen geld heeft gebruikt. Zo gebruikt zelfs Hans Jansen, waarvan toch kan worden gezegd dat hij alles uit de kast haalt om de oorlogspaus te verdedigen, dit niet om paus Pius XII in een positief daglicht te zetten.¹⁴⁹

Ook met betrekking tot de geheime hulppogingen die er voor zouden hebben gezorgd dat grote hoeveelheden Joden door toedoen van paus Pius XII wisten te overleven, zijn er dus verschillende aspecten waarop Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijk debat. Bij de opvatting dat veel Joden konden ontsnappen aan de nazi's door de opening van de kloosters binnen het Vaticaan blijven de programma's nog grotendeels in overeenstemming met de voorstanders binnen de literatuur. De andere twee voorbeelden die in het audiovisueel materiaal naar voren komen laten daarentegen onmiskenbaar zien dat de organisaties interveniëren in het wetenschappelijke debat. Zo heeft Church Militant duidelijk een andere mening over de gevolgen van

¹⁴⁵ Cornwell, *Hitler's pope*, 325-326; Goldhagen, *Een morele afrekening*, 51.

¹⁴⁶ Jansen, *De zwijgende paus?*, 559.

¹⁴⁷ Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹⁴⁸ Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ci-2011-08-26>> [geraadpleegd op 02-05-16]; Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

¹⁴⁹ Jansen, *De zwijgende paus?*, 661-680.

de tussenkomst van Pius XII met betrekking tot de deportaties in Hongarije. De organisatie gaat immers ervan uit dat hierdoor een groot aantal Joden wist te overleven, terwijl binnen de literatuur juist kritisch wordt gekeken naar het late tijdstip van het protest en het aantal Joden dat hierdoor reeds naar de concentratiekampen was gedeporteerd. In het geval van Salt and Light daarentegen geldt dat de organisatie enkel tracht te interveniëren in het wetenschappelijke debat met betrekking tot de bewering dat de paus zijn eigen financiën heeft gebruikt om Joden te helpen.

Er zijn dus een viertal aspecten waarop Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat. Bij de vraag of paus Pius XII heeft gezwegen over de Holocaust komen de organisaties, zoals in dit hoofdstuk is geconstateerd, echter nog sterk overeen met de voorstanders binnen de literatuur. Dit is natuurlijk ook niet zo vreemd aangezien hun programma's grotendeels zijn gebaseerd op deze auteurs. Met betrekking tot de verklaringen voor het zwijgen is daarentegen wel duidelijk te zien dat het audiovisueel materiaal tracht te interveniëren in het debat. De reden dat geen publieke veroordeling heeft plaatsgevonden omdat het Vaticaan bezig was met een geheime oorlog om zoveel mogelijk Joden te redden, is bijvoorbeeld zonder meer een punt waarop Church Militant verschilt van het wetenschappelijke debat. Dit geldt eveneens voor de beredenering van Michael Voris, dat het uitblijven van een publieke veroordeling ook gunstig is geweest omdat katholieken zodoende hulp konden blijven verlenen aan de Joden. Ook bij de geheime hulppogingen van Pius XII is dit ontegenzeggelijk het geval. Het is wederom vooral Church Militant die interenieert in het debat. Zo heeft de organisatie met betrekking tot de tussenkomst van de paus bij de deportaties in Hongarije duidelijk geen oog voor het late tijdstip van het protest en de grote hoeveelheid Joden die al waren gedeporteerd. Door Salt and Light wordt daarentegen enkel geïntervenieerd in het opzicht dat binnen hun documentaire wordt beweerd dat paus Pius XII zijn eigen financiën heeft gebruikt om Joden te helpen.

Conclusie

Het uitgangspunt van deze scriptie waren twee organisaties die met hun programma's de canonisatie van paus Pius XII proberen te bevorderen. Dit zijn het Amerikaanse online netwerk Church Militant – onder leiding van Michael Voris – en het Canadese televisienetwerk Salt and Light, opgericht door Gaetano Gagliano. Het is duidelijk geworden dat de organisaties in verschillende soorten programma's aandacht besteden aan de rol van Pius XII tijdens de Holocaust. Zo komt het vermeende zwijgen van de paus bij Church Militant aan bod in afleveringen van het dagelijks programma *The Vortex*, het onderzoeksprogramma *Catholic Investigative Agency* en het praatprogramma *The Download*. Bij Salt and Light daarentegen was de mogelijke canonisatie van Eugenio Pacelli het onderwerp van een lezing van Robert Ventresca, uitgezonden in het teken van de *Christian Culture Series*, en stond de positie van paus Pius XII ten opzichte van de Joden centraal in hun documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust*.

Aan de hand van dit audiovisueel materiaal is gekeken naar hoe Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat en wat dit betekent voor de herinneringscultuur. Datgene wat de organisaties in hun programma's beweren komt, zo is in deze scriptie duidelijk geworden, grotendeels overeen met het standpunt van de auteurs die voorstander zijn van de canonisatie van Pius XII. Dit was hoofdzakelijk het geval bij de vraag of door de paus is gezwegen over de Holocaust. Ook enkele aspecten met betrekking tot de redenen voor het uitblijven van een publieke veroordeling, plus de geheime hulppogingen van het Vaticaan, bleken duidelijk in overeenstemming te zijn met deze auteurs. In de meeste gevallen was dus niet zozeer sprake van een interventie in het wetenschappelijke debat, maar kwam de interpretatie van Church Militant en Salt and Light overeen met het standpunt van een deel van de literatuur over dit onderwerp. In deze scriptie is tegelijkertijd echter ook duidelijk geworden, dat het niet als verrassing mag worden gezien dat hiervan sprake is omdat de programma's grotendeels zijn gebaseerd op de boeken van de voorstanders – zoals bij Church Militant – of dat dergelijke auteurs zelf aan het woord komen in het audiovisueel materiaal; dit laatste is juist het geval bij de programma's van Salt and Light.

Desondanks zijn wel degelijk enkele punten te vinden waarop Church Militant en Salt and Light trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat. Het is vooral eerstgenoemde organisatie die er meerdere malen een andere visie op na houdt. De beredenering van Michael Voris, dat door paus Pius XII is gezwegen over de Holocaust vanwege een geheime oorlog met als doel om zoveel mogelijk Joden te redden, is hier een goed voorbeeld van. Deze verklaring valt in de literatuur, hoewel door voorstanders wordt gesproken van geheime hulppogingen van het Vaticaan, namelijk nergens terug te vinden. Ditzelfde geldt ook voor de hoeveelheid Joden die volgens Church Militant door de tussenkomst van de paus konden ontsnappen aan de deportaties in Hongarije. Door verschillende historici wordt dit aantal immers ernstig in twijfel getrokken vanwege het late tijdstip van het protest, terwijl Church Militant beweert dat hierdoor meer dan 700.000 Joden niet naar de concentratiekampen gingen. Het enige aspect waarop Salt and Light tracht te interveniëren, wat eveneens door Church Militant wordt beweerd, heeft daarentegen betrekking op het gegeven dat paus Pius XII zijn eigen financiën zou hebben gebruikt om Joden te helpen.

Kijkend naar welke gevolgen dit heeft voor de herinneringscultuur dan valt op dat de programma's niet vaak worden bekeken. Het audiovisueel materiaal zal dus nooit het collectieve geheugen van een omvangrijke groep mensen beïnvloeden. Er zijn tegelijkertijd echter wel aanwijzingen waaruit blijkt dat Church Militant en Salt and Light van invloed zijn op de herinneringen van een enkeling of kleine groep. Zo is Church Militant verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een kleinschalige herinneringsgemeenschap, bestaande uit personen met meer behoudende denkbeelden dan gangbaar is binnen de samenleving. De programma's van Church Militant hebben grotendeels invloed op de herinneringen binnen deze gemeenschap. Tegelijkertijd zijn de leden van deze gemeenschap, zoals is gebleken bij de uitzending van *The Download*, het niet altijd eens met de interpretatie van de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust. Bij Salt and Light daarentegen is

vanwege een gebrek aan reacties niet duidelijk of sprake is van een dergelijke herinneringsgemeenschap. Hoewel sommige personen zich wel degelijk kunnen vinden in de representatie van paus Pius XII binnen het audiovisueel materiaal, zoals de reacties op de documentaire *A hand of peace: pope Pius XII and the Holocaust* duidelijk maken, waren er bij Salt and Light immers simpelweg te weinig reacties om te kunnen spreken van een herinneringsgemeenschap.

Om echt goed duidelijk te krijgen hoe deze organisaties van invloed zijn op de herinneringscultuur zal dan ook verder onderzoek moeten plaatsvinden. Door Church Militant en Salt and Light worden in hun programma's, naast het zwijgen van paus Pius XII tijdens de Holocaust, immers nog veel meer controversiële onderwerpen behandeld. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat afleveringen met andere onderwerpen wel voldoende reacties teweegbrengen om bij Salt and Light eveneens te kunnen spreken van een kleinschalige herinneringsgemeenschap. Hiernaast zijn er natuurlijk verschillende vergelijkbare organisaties die er ook meer behoudende denkbeelden op na houden. Voor verder onderzoek kan bijvoorbeeld ook worden gekeken naar hoe dergelijke organisaties trachten te interveniëren in het wetenschappelijke debat en zodoende de herinnering aan een historische gebeurtenis mogelijkwerwijs beïnvloeden. Er zijn dus voldoende mogelijkheden om verder onderzoek te verrichten naar dit onderwerp. Deze scriptie heeft in ieder geval alvast de eerste bouwstenen aangereikt door te kijken naar de representatie van de rol van paus Pius XII tijdens de Holocaust binnen de programma's van Church Militant en Salt and Light.

Bibliografie

Audiovisueel materiaal:

Church Militant, 'CIA: global warming unmasked' (23 juni 2015) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/global-warming-unmasked>> [geraadpleegd op 28-03-16].

Church Militant, 'FBI: Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/ciax-2011-08-26>> [geraadpleegd op 23-03-16].

Church Militant, 'The Download: abortion and contraception' (22 januari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/watch-the-full-showthe-download-abortion-and-contraception>> [geraadpleegd op 03-06-16].

Church Militant, 'The Download: Hitler's nope – Pius XII' (8 februari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/down-2016-02-08>> [geraadpleegd op 04-05-16].

Church Militant, 'The Download: tradition under fire' (29 januari 2016) <<http://www.churchmilitant.com/news/article/watch-the-full-showthe-download-tradition-under-fire>> [geraadpleegd op 03-06-16].

Church Militant, 'The Vortex: new beginnings 06-12' (11 juni 2012) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/new-beginnings-06-12>> [geraadpleegd op 24-03-16].

Church Militant, 'The Vortex: Pius XII and the Jews 08-26' (25 augustus 2011) <<http://www.churchmilitant.com/video/episode/pius-xii-the-jews-08-26>> [geraadpleegd 29-03-16].

Salt and Light, 'Christian Culture Series season 1: John Tavis' (15 februari 2014) <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/season1/john-thavis.php>> [geraadpleegd op 03-06-16].

Salt and Light, 'Christian Culture Series season 2: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (7 februari 2015) <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/robert-ventresca.php>> [geraadpleegd op 25-03-16].

Salt and Light, 'Christian Culture Series season 2: sr. Helen Prejean' (16 april 2016) <<http://www.saltandlighttv.org/christiancultureseries/?f=sr-helen>> [geraadpleegd op 03-06-16].

Vimeo, 'Salt and Light: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <<https://vimeo.com/ondemand/ahandofpeace>> [geraadpleegd op 04-05-16].

YouTube, 'Church Militant Archives: CIA – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.youtube.com/watch?v=70TcOrAokFk>> [geraadpleegd op 06-06-16].

YouTube, 'Church Militant Archives: The Vortex – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.youtube.com/watch?v=44cf-RSYBuY>> [geraadpleegd op 06-06-16].

YouTube, 'Ignatius Press: a hand of peace – first six minutes' (20 oktober 2009) <<https://www.youtube.com/watch?v=P4BOIMAc0n0>> [geraadpleegd op 06-06-16].

YouTube, 'Salt and Light: a hand of peace – trailer' (20 februari 2009) <<https://www.youtube.com/watch?v=s5wJmgtQacw>> [geraadpleegd op 06-06-16].

YouTube, 'Salt and Light: dr. Robert Ventresca – canonizing Pius XII' (8 april 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=nRaQbHELNhg>> [geraadpleegd op 22-04-16].

Websites:

Archdiocese of Detroit, 'Regarding Real Catholic TV and its name' (15 december 2011) <<http://www.aod.org/our-archdiocese/newsroom/statements/2011/december/regarding-rctv-and-its-name/>> [geraadpleegd op 24-03-16].

Assumption University Windsor, 'Christian Culture Series 2014-2015' <<http://www.assumptionu.ca/christian-culture-series/2013-2014-christian-culture-series-events/>> [geraadpleegd op 22-04-16].

Church Militant, 'CIA: bibliography Pius XII and the Jews' <<http://www.churchmilitant.tv/cia/08PiusXII/links.php>> [geraadpleegd op 09-02-2016].

Church Militant, 'Comment posting guidelines' <<http://www.churchmilitant.com/main/generic/faq-comment-posting-guidelines>> [geraadpleegd op 23-03-2016].

Church Militant, 'FBI: Faith-Based Investigations' <http://www.churchmilitant.com/video/series/faith-basedinvestigations/section?video_section=fbifaith-based-investigations> [geraadpleegd op 23-03-16].

Church Militant, 'Michael Voris, S.T.B.' <<http://www.churchmilitant.com/news/author/michael-voris-s.t.b>> [geraadpleegd op 23-03-16].

Church Militant, 'Mission' <<http://www.churchmilitant.com/mission>> [geraadpleegd op 23-03-16].

Church Militant, 'Premium subscribers only' <<http://www.churchmilitant.com/user/premium-only>> [geraadpleegd op 06-06-16].

Church Militant, 'The Vortex' <<http://www.churchmilitant.com/video/archive/the-vortex>> [geraadpleegd op 23-03-16].

Facebook, 'Church Militant: latest CIA! – Pius XII and the Jews' (26 augustus 2011) <<https://www.facebook.com/ChurchMilitant.TV/posts/125158507581758>> [geraadpleegd op 20-04-16].

Facebook, 'Church Militant: Pius XII and the Jews' (22 november 2014) <https://www.facebook.com/ChurchMilitant.TV/timeline?ref=page_internal> [geraadpleegd op 20-04-16].

Facebook, 'Salt and Light' <<https://www.facebook.com/saltandlighttv>> [geraadpleegd op 22-04-16].

Facebook, 'Salt and Light: live television feed – a hand of peace' (1 februari 2014) <<https://www.facebook.com/saltandlighttv>> [geraadpleegd op 25-03-16].

Jones, Kevin, 'World Youth Day organizers say Michael Voris catechesis not approved', *Catholic News Agency* (26 juli 2011) <<http://www.catholicnewsagency.com/news/world-youth-day-organizers-say-michael-voris-catechesis-not-approved/>> [geraadpleegd op 28-03-16].

O'Dwyer, Peter, 'The Download: the Pius XII lie', *Church Militant* (8 februari 2016) <http://www.churchmilitant.com/news/article/the-download-the-pius-xii-lie#disqus_thread> [geraadpleegd op 23-03-16].

'Paus wil Pius XII in een keer heilig verklaren', *Katholiek Nieuwsblad* (1 augustus 2013) <<http://www.katholieknieuwsblad.nl/nieuws/item/4313-paus-wil-pius-xii-in-een-keer-heilig-verklaren.html>> [geraadpleegd op 26-01-2016].

'Real Catholic TV service removes 'Catholic' from new name', *Catholic News Agency* (17 juni 2012) <<http://www.catholicnewsagency.com/news/real-catholic-tv-service-removes-catholic-from-new-name/>> [geraadpleegd op 23-03-16].

Salt and Light, 'About S + L' <<http://saltandlighttv.org/about/>> [geraadpleegd op 25-03-16].

Salt and Light, 'Christian Culture Series season 1' <<http://saltandlighttv.org/christiancultureseries/season1/>> [geraadpleegd op 03-06-16].

Salt and Light, 'Gaetano Gagliano: founder of Salt + Light' <<http://saltandlighttv.org/gagliano/>> [geraadpleegd op 25-03-16].

Salt and Light, 'Our team' <<http://saltandlighttv.org/about/team.php>> [geraadpleegd op 25-03-16].

Salt and Light, 'Store: a hand of peace – pope Pius XII and the Holocaust' <http://saltandlighttv.org/store/index.php?route=product/product&product_id=131> [geraadpleegd op 25-03-16].

St. Michael's Media, 'The history of Saint Michael's Media' <<http://www.theonetruefaith.tv/index.php?nav=01&content=65>> [geraadpleegd op 24-03-16].

The Holy See, 'Words of His Holiness Benedict XVI at the luncheon with the cardinals' (21 mei 2012) <https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2012/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20120521_pranzo-cardinali.html> [geraadpleegd op 28-03-16].

YouTube, 'Statistieken' <<https://www.youtube.com/yt/press/nl/statistics.html>> [geraadpleegd op 10-03-16].

Literatuur:

Anderson, Steve, *Technologies of history: visual media and the eccentricity of the past* (Hanover, NH, 2011).

Assmann, Aleida, *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik* (München, 2006).

Bank, Jan, *God in de oorlog: de rol van de kerk in Europa 1939-1945* (Amsterdam, 2015).

Braun, Michael, *Wem gehört die Geschichte?: Erinnerungskultur in Literatur und Film* (Sankt Augustin, 2010).

Chenau, Philippe, *Pie XII: diplomate et pasteur* (Parijs, 2003).

Classen, Christoph, en Kirsten Wächter, 'Balanced truth: Steven Spielberg's "Schindler's List" among history, memory and popular culture', *History and Theory* 48 (2009), 77-102.

Coppa, Frank, *The life and pontificate of pope Pius XII: between history and controversy* (Washington, 2013).

Cornwell, John, *Hitler's pope: the secret history of Pius XII* (New York, 1999).

Dalin, David, *The myth of Hitler's pope: pope Pius XII and his secret war against Nazi Germany* (Washington, 2005).

Friedländer, Saul, *Pius XII en het Derde Rijk: documenten* (Amsterdam, 1965).

Gilbert, Martin, *Never again: a history of the Holocaust* (New York, 2000).

Golhagen, Daniel, *Een morele afrekening: de rol van de katholieke kerk in de Holocaust en haar onvervulde plicht tot herstel* (Amsterdam, 2002).

Gumpel, Peter, 'Pius XII as he really was', *The Tablet* 159:7 (1999), 8-10.

Hochhuth, Rolf, *Der Stellvertreter: ein christliches Trauerspiel* (Reinbek, 1963).

Hoskins, Andrew, 'The mediatisation of memory', in: Joanne Garde-Hansen, Andrew Hoskins en Anna Reading (red.), *Save as... digital memories* (Basingstoke, 2009), 27-43.

Jansen, Hans, *De zwijgende paus?: protest van Pius XII en zijn medewerkers tegen de Jodenvervolgingen in Europa* (Kampen, 2000).

Kertzer, David, *In Gods naam: de katholieke kerk en de Jodenvervolgingen* (Amsterdam, 2002).

Lapide, Pinchas, *Three popes and the Jews* (New York, 1967).

Marchione, Margherita, *Did pope Pius XII help the Jews?* (Mahwah, 2007).

Nederlands Bijbelgenootschap, *NBV Studiebijbel: de nieuwe Bijbelvertaling met uitleg, achtergronden en illustraties* (Heerenveen, 2008).

Neiger, Motti, Eyal Zandberg en Oren Meyers, 'Localizing collective memory: radio broadcasts and the construction of regional memory', in: Motti Neiger e.a. (red.), *On media memory: collective memory in a new media age* (New York, 2011), 156-173.

Noel, Gerard, *Pius XII: the hound of Hitler* (Londen, 2008).

Phayer, Michael, *The catholic church and the Holocaust* (Bloomington, 2000).

Reading, Anna, 'Memory and digital media: six dynamics of the global memory field', in: Motti Neiger e.a. (red.), *On media memory: collective memory in a new media age* (New York, 2011), 241-252.

Rose, Gillian, *Visual methodologies: an introduction to researching with visual materials* (Londen, 2012).

Rosenstone, Robert, *Visions of the past: the challenge of film to our idea of history* (Cambridge, MA, 1995).

Salemink, Theo, 'Debat over katholicisme en antisemitisme: historiografisch overzicht', *Trajecta* 15 (2006), 17-48.

Sanchez, José, *Pius XII and the Holocaust: understanding the controversy* (Washington, 2002).

Ventresca, Robert, *Soldier of Christ: the life of pope Pius XII* (Londen, 2013).

Verhofstadt, Dirk, *Pius XII en de vernietiging van de Joden* (Antwerpen, 2008).

Wever, Bruno de, en Roel vande Winkel, 'Sterke verhalen en foutieve uitvindingen: de historische speelfilm als geschiedenisfabriek', in: Daniel Biltreyst en Christel Stalpaert (red.), *Filmsporen: opstellen over film, verleden en geheugen* (Gent, 2007), 198-212.

White, Geoffrey, 'Disney's *Pearl Harbor*: national memory at the movies', *The Public Historian* 24 (2002), 97-115.

Zuccotti, Susan, *Under his very windows: the Vatican and the Holocaust in Italy* (New Haven, CT, 2002).